

Seksuell omgang med barn etter strl.§§ 195 og 196
- særlig om straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder
og utvikling

Kandidatnummer: 617

Leveringsfrist: 27.04.2009

Til sammen 17998 ord

23.04.2009

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Avhandlingens tema	1
1.2	Avgrensning	2
1.3	Rettskildebildet	3
1.4	Den videre fremstilling	3
<u>2</u>	<u>HENSYN BAK REGLENE, HISTORIKK OG OMFANG</u>	<u>5</u>
2.1	Hensyn bak lovgivningen og beskyttede interesser	5
2.2	Kriminalloven av 1842	6
2.3	Straffeloven av 1902	7
2.4	Lovrevisjoner	8
2.5	Omfang, anmeldelse og påtale	11
2.6	Skadevirkninger	13
<u>3</u>	<u>GJERNINGSBESKRIVELSEN - §§195 OG 196</u>	<u>16</u>
3.1	Innledning	16
3.2	Begreper	18
3.2.1	Seksuell handling	18
3.2.2	Seksuell omgang	19
3.2.3	Samleie	21
3.3	Strl. §195	22

3.3.1	Vilkår og straff	22
3.3.2	Straffskjerpene omstendigheter	24
3.4	Strl. §196	29
3.4.1	Vilkår og straff	29
3.4.2	Straffskjerpene omstendigheter	30
3.5	Straffeloven 2005	30
3.5.1	Begrepsendringer	30
3.5.2	Voldtekt av barn under 14 år	32
3.5.3	Minstestraft	33
3.5.4	Seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år	34
<u>4</u>	<u>VILLFARELSE OM ALDER</u>	<u>35</u>
4.1	Innledning	35
4.2	Gjeldende rett	35
4.3	Aktsomhetsvurderingen	37
4.4	Straffelov 2005	38
<u>5</u>	<u>JEVNBYRDIGHET I ALDER OG UTVIKLING</u>	<u>39</u>
5.1	Innledning	39
5.2	Nærmere om jevnbyrdighet i alder	41
5.3	Nærmere om jevnbyrdighet i utvikling	43
5.4	Helhetsvurdering	45
5.5	Straffeloven 2005	47
<u>6</u>	<u>FORELDELSE</u>	<u>48</u>

6.1	Innledning	48
6.2	Gjeldende rett	48
6.3	Straffeloven 2005	50
<u>7</u>	<u>STRAFFUTMÅLINGSMOMENTER</u>	<u>51</u>
7.1	Generelt om straffnivået ved seksualforbrytelser	51
7.2	Straffutmålingsmomenter ved seksuell omgang med barn	52
7.2.1	Relevante generelle straffutmålingsmomenter	52
7.2.2	Straffutmålingsmomenter ved straffbortfall på grunn av jevnbyrdighet	53
7.3	Straffeloven 2005	63
<u>8</u>	<u>STRAFFEREAKSJONER</u>	<u>65</u>
<u>9</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>70</u>
<u>10</u>	<u>LOV- OG FORARBEIDSREGISTER, DOMMER OG LITTERATURLISTE</u>	<u>72</u>

1 Innledning

1.1 Avhandlingens tema

Det eksisterer ulike syn på hva som anses ønskelig eller ikke i et samfunn og moralsyn har mye å si for hvordan handlinger vurderes og straffes. Straffelovgivningen regulerer graden av straffverdighet for handlinger samfunnet finner krenkende eller forkastelige.¹

Seksualforbrytelser mot barn er et område av strafferetten som oppfattes som særlig straffverdig og frastøtende, og er ansett som de mest graverende forbrytelsene i samfunnet - ofte på lik linje med drap. Årsaken er at det rammer mennesker uten evne til å beskytte seg selv mot utnyttelse. Barn er en svak gruppe i samfunnet og er forsvarsløse mot overgriperens seksuelle drifter. Uten reell mulighet til eget forsvar har de et særlig behov for vern fra voksne gjennom lovgivning.

Temaet for denne avhandlingen er seksuell omgang med barn i Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr.10 (strl.) §§195 og 196.ⁱ

Sterke meninger og engasjement i samfunnet preger lovgivers utforming av bestemmelsene, noe som gir seg utslag i høye strafferammer og snevre unntaksbestemmelser. I denne oppgaven vil jeg se nærmere på det generelle innholdet i disse bestemmelsene og hvordan de er blitt tolket i rettspraksis på bakgrunn av lovgivers intensjoner.

Barn trenger også beskyttelse mot overgrep begått av jevnaldrende. Det reelle behovet for beskyttelse forsvinner ikke i ungdomsalderen, og foreligger det nærhet i alder er det de eldre ungdommene som har ansvaret for at de ikke har seksuell omgang med noen under 16 år. Men noen ganger kan straff virke urimelig hardt dersom ungdommene frivillig har gått med på den seksuelle omgangen og de er på omtrent samme alder og utviklingsnivå.

¹ Eskeland(2000)s.52-53

Det eksisterer således ulike syn på straffverdigheten ved overtredelse av reglene.

På bakgrunn av dette vil avhandlingen særlig fokusere på en regel som tar hensyn til slike omstendigheter, nemlig muligheten for straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling etter §§195 fjerde ledd og 196 fjerde ledd.

Spørsmålene i denne sammenheng er hvilke vilkår som må være oppfylt for at jevnbyrdighet anses å foreligge, samt hvilke momenter som vektlegges i straffutmålingen ved avgjørelsen om straffbortfall kan anvendes. Et annet spørsmål er hvilke straffereaksjoner som velges dersom straffbortfall ikke kan gis i det enkelte tilfelle.

1.2 Avgrensning

I avhandlingen avgrenses det mot den generelle voldtektsbestemmelsen i §192. Ved seksuell omgang med barn er det aldri et vilkår for straff at handlingen er begått med vold eller tvang, noe som i seg selv skiller bestemmelsene fra hverandre. I tillegg eksisterer ingen tilsvarende straffbortfallsregel i §192. Enkelte momenter i rettspraksis tilknyttet §192 vil likevel ha betydning for tolkningen av §§195 og 196, og vil derfor benyttes i avhandlingen.

Av praktiske årsaker avgrenses det også mot tilfeller av seksuell omgang med barn der det benyttes betydelig voldsbruk som resulterer i drap eller grov mishandling.

Andre bestemmelser som omhandler seksuell omgang med barn vil ikke gjennomgå, deriblant §§197-199 om incest eller §193 om misbruk av tillit og avhengighet.

Rettsavgjørelser der bestemmelsene er brukt i konkurrans med §§195 og 196 anvendes likevel som eksempler i avhandlingen.

Det avgrenses også mot oppreisning og erstatning etter å ha vært utsatt for seksuelle overgrep, da en gjennomgang av rettspraksis på området ikke kvalifiserer til en tilfredsstillende undersøkelse av nivået for disse. Foreldelse ved seksualforbrytelser vil derimot bli kommentert.

Det vil ikke foretas en uttømmende undersøkelse av rettspraksis angående straffutmålingen, da det ikke foreligger tilstrekkelig domsmateriale som kun omhandler jevnbyrdighet i alder

og utvikling. I stedet vil konkrete momenter det kan tas hensyn til ved straffutmålingen gjennomgås.

1.3 Rettskildebildet

Rettskildene som er anvendt i denne avhandlingen er hovedsakelig straffeloven, dens forarbeider og Høyesterettspraksis om bestemmelsene. Juridisk teori utdyper og presiserer disse rettskildene. Underrettspraksis har, til tross for sin begrensede rettskildeverdi, vært til stor hjelp der Høyesterettspraksis ikke foreligger. Avgjørelser fra tingrett og lagmannsrett benyttes derfor i varierende grad som eksempler i avhandlingen.

1.4 Den videre fremstilling

I det følgende vil jeg først presentere hovedhensynene bak reglene om seksualforbrytelser mot barn, samt tidligere lovrevisjoner, omfang og skadevirkninger av seksuelle overgrep, jfr kapittel 2.

I kapittel 3 vil jeg først foreta en begrepsavklaring. Deretter vil det redegjøres for generelle vilkår for straff og hvilke omstendigheter ved handlingen som fører til straffskjerpelse etter bestemmelsene.

I kapittel 4 følger en kort redegjørelse av villfarelse om alder og den aktsomhetsvurderingen som må foretas etter §§195 og 196 tredje ledd.

Kapittel 5 vil omhandle hovedspørsmålet om straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling. Vilkårene for straffbortfall og om vurderingen om straffbortfall kan anvendes vil stå sentralt. I de foregående kapitler vil forholdet til denne straffbortfallsbestemmelsen kommenteres.

Fristene for foreldelse av saker om seksuell omgang med barn vil for oversiktens skyld omtales kort i kapittel 6.

I kapittel 7 vil straffutmålingsmomenter ved jevnbyrdighetsvurderingen gjennomgå og belyses av rettspraksis, før det avsluttes med en gjennomgang av de straffereaksjoner som er mest aktuelle ved jevnbyrdighet uten straffbortfall, jfr kapittel 8.

2 Hensyn bak reglene, historikk og omfang

2.1 Hensyn bak lovgivningen og beskyttede interesser

Beskyttelseshensynet dominerer ved vernet av små barn og det er voksnes ansvar å skape regler som best mulig ivaretar barnas rettigheter. Barn har alltid rett til beskyttelse mot seksuelle krenkelser som kan påføres dem og de har ofte en forventning om at voksne skal beskytte dem og yte omsorg.² Det er likevel slik at hensynet til beskyttelse på grunn av mindreårighet krysses av hensynet til å gjøre egne seksuelle erfaringer når barnet nærmer seg 16 år og har nådd et visst modenhetsnivå.³

Ser man nærmere på strl. kap.19 om seksualforbrytelser kan det fremstå som mer eller mindre klart hvem som blir krenket ved overtredelsen av bestemmelsene. Straffebudene deles inn etter hvilken interesse som skal beskyttes, blant annet offentlige eller private, fysiske eller psykiske interesser.⁴ Voldtekt etter §192 og ulovlig seksuell omgang med barn etter §§195 og 196 er klart krenkelser av den individuelle seksualitet, men bestemmelsene grenser også mot andre personlige krenkelser, slik som vold, trusler eller tvang.⁵ Andre straffebud retter seg ikke bare mot krenkelser av enkeltpersoner, men også samfunnet i sin helhet. Eksempler på slike bestemmelser er §§197 og 198 om incest og §§204 og 204a om henholdsvis spredning av pornografi og barnepornografi.⁶

Det er kan ikke være tvil om at det er de mest grunnleggende verdier i samfunnet som krenkes ved slike handlinger, nemlig rett til liv, sikkerhet og integritet. Oppfatningen av hvilke interesser som er viktigst å beskytte kan endre seg med tiden og i de senere år er det

² NOU 1991:13,pkt.2.1.3

³ NOU 1997:23,pkt.3.6.3.1

⁴ Eskeland(2000)s.83

⁵ Andenæs(1996)s.17

⁶ op.cit

lagt økt vekt på beskyttelse av enkeltindividet fremfor beskyttelse av samfunnet som sådan.⁷

Det er mindreårigheten selv som er den sentrale beskyttede interesse i bestemmelsene om seksuell omgang med barn.⁸

Det er særlig allmennpreventive grunner som er fremtredende i saker om seksuell omgang med barn. Det er samfunnets, så vel som rettsapparatets, ønske å redusere antall overgrep gjennom lovgivning og straffutmåling. Stigmatisering og mulig gjengjeldelse fra nærmiljøet kan også virke atferdsregulerende.

2.2 Kriminalloven av 1842

Straffesystemet i Norge har eksistert i mange ulike former opp igjennom tidene.

Straffemåte og synet på straffverdighet kan endres raskt, slik som ved maktskifte og okkupasjon. Andre ganger er systemet gjenstand for en langsom og grundig endring.⁹

Straffverdighet og moralsyn endrer seg i takt med samfunnet selv, og synet på seksualitet er intet unntak - tvert imot er dette et område av strafferetten som har vært gjenstand for betydelig debatt, også langt inn i dette århundret. I samfunnet skjer det en gradvis utvikling av oppfatninger rundt seksualitet, men endringene i lovene kommer ofte på etterskudd.¹⁰

Allerede før gjeldende straffelov av 1902 var det betydelig debatt om en eventuell kriminalisering av kjønnslivet. Kriminalloven av 1842 ble ansett som en moderne lov og var laget etter modell av den tyske straffeloven av 1840.¹¹ Bestemmelser angående sedelighetsforbrytelser mot barn rettet seg utelukkende mot menn, og dersom overgriperen

⁷ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.3.1

⁸ NOU 1997:23, pkt.3.6.3.3

⁹ Andenæs(2004)s.3

¹⁰ Syse(1997)kap.1

¹¹ Mæland(2002)s.326

var en kvinne var det ingen bestemmelser som kunne hjemle straff for henne.¹² Samtidig fantes det skikker og seder i Norge som sjelden ble fanget opp av rettssystemet.

Sedelighet er et gammelt begrep og retter seg mot det som var ansett moralsk og anstendig oppførsel i samfunnet, særlig underbygget av religiøse synspunkter. Den største undersøkelsen av sedelighet i Norge ble utført av Eilert Sundt fra 1851-1869. I hans første bok konsentrerte han seg blant annet om antall barn født utenfor ekteskap og utbredelsen av såkalte nattlige besøk utenfor ekteskap (nattfrieri).¹³ Det ble også stilt spørsmål om Kriminalloven var for mild og om ”løsagtigheden” var blitt større etter dens ikrafttreden.¹⁴ I hans andre bok undersøkte Sundt blant annet aldersforskjell ved inngåelse av ekteskap, utbredelsen av sambo før ekteskap og sammenligning av sedeligheten i Sverige og Norge.¹⁵ Synet på sedelighet var tilknyttet ekteskapet og boforholdene på gården, og det forekom at foreldre stilltiende samtykket til nattlige besøk hos deres unge døtre, så lenge det endte i giftermål.¹⁶ Det hendte også at unge jenter ble smittet av kjønns sykdommer av eldre menn.¹⁷ Kritikken var i hovedsak rettet mot nattefrieriet og de tilsynelatende likegyldige holdninger til ulike utenomekteskapelige skikker. Få tilfeller ble straffet.

2.3 Straffeloven av 1902

Almindelig borgerlig Straffelov av 1902 var sluttproduktet av en omfattende prosess som fant sted på slutten av 1800-tallet. Bernhard Getz var formann i en straffelovskommisjon som startet arbeidet med en totalrevisjon av Kriminalloven i 1885. Straffen skulle være slik at lovbrøteren ble forhindret fra å begå nye overtredelser.¹⁸ Den nye loven var ment å være

¹² Straffelovrådets innstilling(1960)s.7,2.spalte

¹³ Sundt(1857)s.46-47

¹⁴ ibid,s.179

¹⁵ Sundt(1864)s.265 flg

¹⁶ Sundt(1857)s.52-53

¹⁷ Sundt(1866)s.500

¹⁸ Hauge(2002)s.339

ledende innen strafferetten og de mange bestemmelser som var spredt rundt i spesiallovgivningen ble samlet i én lov.¹⁹

I forarbeidene til ny straffelov ble det inntatt et utkast om forbrytelser mot sedeligheten fra Justiskomiteen og dette ble revidert en rekke ganger under lovforberedelsen.

Utkastet satte 16 år som en absolutt minstealder for lovlig seksuell omgang, og innebar derfor en skjerpelse fra den tidligere 15-årsgrense. Utuktig omgjengelse med personer under 16 år og barn under 14 år skulle straffes strengt, og utuktig omgjengelse med barn under 13 år skulle anses som voldtekt.²⁰ På 1800-tallet hadde man lite kjennskap til hvilke psykiske følger et seksuelt misbruk hadde for barn. Bestemmelsene i straffeloven står derfor i den rekkefølge som ligger nærmest samleiebegrepet, som var ansett som den alvorligste formen for seksuelle overgrep.²¹

Loven ble vedtatt 22. mai 1902, men trådte ikke i kraft før 1.januar 1905.

2.4 Lovrevisjoner

Det ble rettet sterk kritikk mot utviklingen i rettspraksis i de første tiår etter straffelovens ikrafttredelse. I tillegg var det en generell økning i registrerte/anmeldte seksuallovbrudd.²²

For å ta hensyn til dette ble det i 1927 foretatt en omfattende revisjon av sedelighetslovgivningen. Strafferammene ble ansett for vage og vide, og straffene burde gjenspeile det alvorlige i at medmennesker ble ødelagt av slike handlinger.²³ Rettspraksis viste nemlig at handlingene var et resultat av overveide beslutninger, og ikke av øyeblikkelige seksualdriftshandlinger som det var hevdet tidligere. De viktigste endringene av sedelighetskapitlet var at minstestrafen ble økt og alder som et objektivt straffbarhetsvilkår ble vedtatt.

¹⁹ Mæland(2002)s.332

²⁰ Dok.nr.65(1889)s.3flg.

²¹ Robberstad(2003)s.70

²² NOU 1997:23 pkt.1.4

²³ Innst.1922,s23,2.spalte

Kritikerne av lovendringene mente at minstestrafen, som i 1927 ble endret fra ett til tre år, var for streng. Kritikken toppet seg da mange dommere uttalte seg om at de ville ha dømt mildere dersom minstestrafen ikke hadde vært så høy.²⁴ Regelen om at villfarelse om alder ikke utelukket straff ble også utsatt for sterk kritikk.²⁵

Lovgiver ga etter for kritikken ved neste lovrevisjon i 1963 og minstestrafen ble igjen ett år, samt at det objektive straffbarhetsvilkåret ble modifisert.²⁶

Selv om det har eksistert bestemmelser til vern for barn i tidligere straffelover, medførte lovrevisjonen i 1992 vesentlige skjerpelser av samfunnets reaksjoner mot seksualforbrytelser mot barn.²⁷ Det gjennomgående synspunktet var at straffutmålingen i saker om seksuelle overgrep mot barn var for mild, og straffenivået burde generelt sett heves. Visse omstendigheter ved handlingen ble ansett vesentlig straffskjerpene, noe som hadde sammenheng med de alvorlige skadevirkningene som følger med.²⁸ Strafferammen for slike skjerpene omstendigheter ble i §195 annet ledd og §196 annet ledd henholdsvis satt til 21 og 15 år. Lovgiver valgte således å gi høyere maksimumsstraffer i stedet for økte minstestraffer. Dette ble gjort på bakgrunn av de kritikker og omtaler som oppstod rundt minstestrafen ved tidligere revisjoner.²⁹

Sentrale begreper ble utdypet og presisert, og det ble vurdert om skillet mellom utuktig omgang og utuktig handling skulle oppheves. Det samme ble foreslått om skillet mellom utuktig omgang og samleie. Forslaget ble ikke tatt til følge fordi grovheten av handlingen varierer for mye fra ett tilfelle til et annet.³⁰

²⁴ Rt.1932.s.300, Andenæs(1996)s.105

²⁵ Rt.1957.s.899, Andenæs(1996)s.106

²⁶ NOU 1997:23 pkt.1.4

²⁷ Ot.prp.nr.20(1991-1992)pkt.1

²⁸ ibid, pkt.4.4

²⁹ Andenæs(1996)s.107

³⁰ Ot.prp.nr.20(1991-1992)hhv.pkt.3.3.3 og 3.4.3

Etter den omfattende revisjonen i 1992 gikk det ikke lang tid før man på nytt så behovet for en endring av bestemmelsene om seksuallovbrudd. Hovedfokuset var en forenkling og ytterligere modernisering av språket, og arbeidet endte med en revisjon i 2000. Den største språklige endringen var at ordet ”utuktig” ble erstattet av ”seksuell”. Begrepet ”utukt” var omtrent forsvunnet fra den alminnelige språkbruken og det var viktig at også lekfolk forsto betydningen av bestemmelsene.³¹ I tillegg ble oppbygningen av kapitlet forenklet og kapitteloverskriften ble endret fra ”Forbrytelser mot sedeligheten” til ”Seksualforbrytelser”. Angående seksualforbrytelser mot barn så departementet det som mest hensiktsmessig at man opprettholdt to straffebestemmelser i loven. Minimumsstraffene ble igjen gjenstand for debatt, men det ble opprinnelig ikke vedtatt å heve minimumsstraffen på ett år.³² Ved behandlingen i Stortinget ble det likevel bestemt at minstestrafen skulle heves til 2 år for samleie med barn under 14 år.³³

Ved de ulike revisjonene innså lovgiverne at straffeloven av 1902 var utdatert og umoderne. Arbeidet med å lage ny straffelov i Norge startet ved Straffelovkommisjonens opprettelse i 1980 og delutredning V om den alminnelige del var ferdigstilt i 1992. Denne ble vedtatt som lov 20. mai 2005 nr. 28, men bare nytt kap. 16 er trådt i kraft.

Delutredning VI om seksuallovbrudd var utarbeidet av et eget Seksuallovbruddutvalg, og ble utgitt i NOU 1997:23. Det ble foretatt endringer og utfyllinger av denne delutredningen som resulterte i Ot.prp.nr.28(1999-2000).³⁴

I desember 2008 ble den foreløpig siste delproposisjon om arbeidet med den spesielle straffedel fremlagt, jfr Ot.prp.nr.22(2008-2009). Proposisjonen er ment som en slutføring av den spesielle del og regulerer også tilpasning til annen lovgivning, men det gjenstår et betydelig arbeid før ny lov vil tre i kraft. Forslaget til kapittel 26 i ny straffelov 2005 vil avløse straffeloven 1902 kapittel 19 om seksualforbrytelser.

³¹ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.2.6

³² ibid,pkt.6.3.4

³³ Innst.O.nr.92(1999-2000)pkt.17

³⁴ NOU 2002:4,pkt.2.2

I forbindelse med redegjørelsen av gjeldende rett i denne oppgaven, vil endringene i straffeloven 2005 bli kommentert.

2.5 Omfang, anmeldelse og påtale

Omfanget av seksuelle overgrep har alltid vært vanskelig å kartlegge. Ved ekspanderingen av den feministiske bevegelse i USA ble vold mot barn og kvinner satt på dagsordenen.³⁵ Også i Norge er det blitt gjennomført undersøkelser for å kartlegge omfanget av seksuelle overgrep, se nedenfor.

En måte å undersøke omfanget av seksuelle overgrep på er å se på tilfeller som blir anmeldt, etterforsket og pådømt.

Det er ubetinget offentlig påtale i alle saker med mindre annet er bestemt, jfr strl.§77, og dette gjelder også i saker om seksuell omgang med barn.

En anmeldelse er hovedårsaken til at påtalemyndigheten får kjennskap til overgrepet. Ved seksuelle overgrep mot barn vil gjerningsperioden også ofte kunne strekke seg over mange år, særlig dersom fornærmede var svært ung da overgrepene startet. Jo eldre fornærmede er, desto mer sannsynlig er det at anmeldelsen omhandler en begrenset periode for den seksuelle omgangen.³⁶

I 2008 var totalt antall anmeldte seksuallovbrudd 3944. Det har vært en noenlunde jevn stigning fra 1993, da antall tilfeller var 2173.³⁷ Det er kun miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet som har færre anmeldelser. Seksuell omgang med barn under 10 år ble anmeldt i 170 tilfeller, seksuell omgang med barn under 14 år ble anmeldt i 338 tilfeller og seksuell omgang med barn under 16 år ble anmeldt i 302 tilfeller. Til sammenligning ble det anmeldt 944 tilfeller av voldtekt.³⁸

³⁵ Grünfeld, Noreik(1987)s.389

³⁶ Samfunnsspeilet nr.3(2001)s.3

³⁷ Kriminalstatistikken, tabell 1

³⁸ Kriminalstatistikken, tabell 4

Tallene vil ikke nødvendigvis gjenspeile det reelle omfanget av seksuelle overgrep. Manglende anmeldelse kan forklares med blant annet at det er et nært forhold mellom gjerningsperson og fornærmet, frykt for represalier fra venner og bekjente, at det er gått lang tid fra overgrepet skjedde, fortielse på grunn av skam eller tvang med mer.

Mange av de sakene som faktisk blir anmeldt vil derimot verken bli etterforsket eller pådømt. Det foreligger ingen endelig statistikk om dette fra 2008 og tall fra 2005 anvendes derfor i det følgende.³⁹ I 2005 var antall etterforskninger av seksuell omgang med barn 793. På bakgrunn av etterforskningen var det 362 tilfeller som ble gjenstand for tiltale, mens 157 endte med påtaleunntatelse.

Ved seksuelle overgrep mot barn er det sjelden at man finner fysiske og biologiske bevis som kan identifisere overgriperen, men enkelte ganger kan medisinske undersøkelser underbygge at det har funnet sted et overgrep.⁴⁰ Denne begrensede bevissituasjonen fører til at politiet ofte kun har fornærmedes og gjerningspersonens forklaring å rette seg etter i den videre etterforskningen.⁴¹ Påstand står ofte mot påstand, og det er ikke alltid like lett å feste lit til den enes eller andres forklaringer.⁴² Omtrent en fjerdedel av sakene ble i 2005 henlagt på grunn av bevisets stilling. I forhold til tiltalte vil en slik henleggelse ofte kunne oppfattes som urettferdig, da mistanke om skyld er et moment vedkommende ikke vil ha noen mulighet til å forsvare seg mot.⁴³

En annen måte å undersøke omfanget på, er ved spørreundersøkelser. De siste år har det vært utført tiltak for å øke oppmerksomheten rundt og kunnskapen om seksuelle overgrep mot barn.⁴⁴

³⁹ Kriminalstatistikken, tabell 7

⁴⁰ Hennum(1999)s.109

⁴¹ op.cit

⁴² Grünfeld, Noreik(1987)s.399

⁴³ Hov(1998)kap.III,nr.3

⁴⁴ NOU 1997:23,pkt.3.6.1

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) utviklet en spørreundersøkelse blant elever i den videregående skole i 2007 og dette er den nyeste undersøkelsen om temaet.

Formålet var blant annet å kartlegge omfanget av seksuelle overgrep og fysisk vold i hjemmet.⁴⁵ Hele 7033 elever fra 67 skoler deltok og i det følgende gis et sammendrag av resultatene som fremkom.⁴⁶

Undersøkelsen viste at 22% av jentene og 8% av guttene var blitt utsatt for milde former for overgrep. 15% av jentene og 7% av guttene hadde blitt utsatt for mer alvorlige seksuelle krenkelser. Ved spørsmål om overgriperens kjønn, svarte de fleste jentene med at overgriperen var mann, mens nesten halvparten av guttene svarte at overgriperen var kvinne. Majoriteten av overgrepene skjedde utenfor familien. Felles for gutter og jenter var at cirka halvparten av overgrepene var utøvd av venner, kjærester eller bekjente, ofte av en på samme alder.⁴⁷

Undersøkelsen viser også at de færreste tilfeller ble anmeldt, da mye av den seksuelle omgangen skjedde i en lukket krets av venner og bekjente.

2.6 Skadevirkninger

I de senere år har det vært et økt fokus på skadevirkninger etter seksuelle overgrep. Samfunnet og lovgivere har skjerpet oppmerksomheten mot vern av barn og vil sørge for best mulig oppfølging både i helsevesen og i rettssystemet. Den mest utførlige redegjørelsen om skadevirkninger kom ved lovrevisjonen i 1992.⁴⁸ Mye av materialet var

⁴⁵ NOVA,s.10

⁴⁶ ibid,s.37

⁴⁷ ibid,s.12

⁴⁸ NOU 1991:13,kap.2 og Innst.O.nr.54(1991-1992)pkt.2

hentet fra Støttesenteret mot Incest og deres utredning om senvirkninger etter seksuelt misbruk.⁴⁹

Når det gjelder fysiske/somatiske skader, var det særlig lagt vekt på faren for å få ulike kjønnssykdommer. Både klamydia, gonoré og herpes er gjengangere ved seksuelt misbruk av barn og rifter i skjede og endetarmsåpning hos små barn ble fremhevet som en skade som kan gi senvirkninger, men som forekommer relativt sjelden.⁵⁰

Psykosomatiske lidelser er de hyppigste skadevirkninger som oppstår hos barn og unge. Med psykosomatisk menes fysiske lidelser med psykisk årsak.⁵¹ Slike lidelser kan blant annet være søvnproblemer, spiseforstyrrelser, inkontinens, underlivsplager, tarmproblemer, bakteriefobi og selvskading.⁵²

Også sosiale problemer preger barn og ungdom som er eller har vært utsatt for seksuelle overgrep. Konsentrasjonsvansker, selvforakt, aggresjon, sorgreaksjoner, økt seksuell atferd, problemer med autoriteter, depresjon og angst for nærhet er bare et utvalg av de sosiale plager som kan oppstå. Det er grunn til å merke at forskjellene er store og for noen kan skadevirkningene manifestere seg langt ut i voksen alder. Også manglende evne til å tilpasse seg til sosiale normer, utdanning, arbeidsliv og ekteskap er særlig fremtredende.⁵³

En del faktorer øker sjansen for å få senskader etter seksuelle overgrep. Alder har en viss betydning, og jo yngre barnet er desto større kan de fysiske senvirkningene være. Grovheten ved handlingen har stor betydning og inntrenging i skjede, endetarm eller munn kan oppleves mer krenkende enn beføling eller annen berøring av kroppen. Det er også

⁴⁹ SMI,artikkel om senvirkninger

⁵⁰ NOU 1991:13,pkt.2.1.1

⁵¹ Kunnskapsforlagets blå ordbok

⁵² NOU 1991:13,pkt.2.1.2

⁵³ ibid,pkt.2.1.3

klart at dersom barnet er utsatt for gjentatte overgrep, enten av samme overgriper eller andre, vil faren for senvirkninger være stor.⁵⁴

Det nære tillitsforhold eller slektskap mellom fornærmede og overgriper kan direkte resultere i de skadevirkningene som nevnt overfor, og er derfor godt dokumenterte ved incesttilfeller. Skadevirkninger etter annen ulovlig seksuell omgang med barn vil ofte sammenfalle med slike resultater.

I det følgende vil hensynene bak lovreglene, omfanget av overgrep og mulige skadevirkninger konkretiseres gjennom en redegjørelse av de materielle reglene.

⁵⁴avsnittet:NOU 1991:13,pkt.2.1.4

3 Gjerningsbeskrivelsen - §§195 og 196

3.1 Innledning

Bestemmelsene som gjelder seksuell omgang med barn er strl.§§195 og 196, og det er disse reglene som i hovedsak vil behandles her. Paragrafene gir et særlig vern for barn i kapitlet om seksualforbrytelser i straffeloven.

På grunn av barnets alder kan bestemmelsene i §§195 og 196 overlappe hverandre ved en og samme handling. Et praktisk eksempel er der overgrepene pågår over lang tid fra fornærmede er meget ung. I den første perioden rammes forholdet av §195 fordi fornærmede er under 14 år, og senere kommer §196 til anvendelse fordi fornærmede fyller 14 år. Dette kalles ombytting av straffebud, og inntreffer kun fordi fornærmede blir eldre. Det er derfor ikke nødvendig å ta selvstendig stilling til om det foreligger en fortsatt forbrytelse.⁵⁵

Ved utformingen av norsk straffelovgivning har internasjonale menneskerettigheter stor betydning. I Grunnloven §110 c er det inntatt en egen bestemmelse om at myndighetene er pålagt å sikre og respektere slike menneskerettigheter.

De Forente Nasjoner (FN) ble opprettet i 1945 og har gjennom sitt arbeid definert menneskerettighetenes nærmere innhold. I de senere år er det vedtatt flere særkonvensjoner som utdyper menneskerettighetsvernet, deriblant FNs barnekonvensjon om barns rettigheter (heretter barnekonvensjonen). Konvensjonen er inkorporert i norsk lov gjennom lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr.30 §2 (heretter mrl.). Ved motstrid går konvensjonen foran annen norsk lov, jfr mrl.§3. Det er art.34 i barnekonvensjonen som er særlig viktig i forhold til strl. §§195 og 196. Konvensjonspartene er gjennom denne bestemmelsen pålagt å beskytte barn mot alle former for seksuelt misbruk og utnytting, og bestemmelsens generelle utforming uttrykker et overordnet mål for alle lovgivninger.

⁵⁵ Øyen(2005)s.237

I juli 2007 ble det i Europarådet vedtatt en konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk (heretter Europarådskonvensjonen).

Formålet med Europarådskonvensjonen er å sørge for nasjonalt og internasjonalt samarbeid for å bekjempe seksuelt misbruk av barn og beskytte barn som er/har vært utsatt for slike overgrep. Konvensjonen stiller også krav til nasjonale regler om blant annet straffskjerpende omstendigheter, foreldelse og reaksjonsfastsettelse.⁵⁶

Europarådskonvensjonen bestemmer at ethvert barn har rett til den beskyttelse som er nødvendig for å hindre seksuelle overgrep.

Hovedprinsippet er nedfelt i Europarådskonvensjonens art.4 som lyder:

”Each Party shall take the necessary legislative or other measures to prevent all forms of exploitation and sexual abuse of children and to protect children.”

Ordlyden er generell og det er opp til medlemsstatene å sørge for at slike lover og regler blir iverksatt.

Art.18 i konvensjonen er den viktigste materielle bestemmelsen om seksuelle overgrep mot barn. Hver konvensjonspart skal etter bestemmelsen sørge for kriminalisering av: enhver akt som innebærer seksuell omgang med en mindreårig; enhver akt av seksuell art mot barn som innebærer tvang, vold, trusler, utnyttelse av avhengighetsforhold, autoritet eller innflytelse utenfor og innenfor familieforhold; ethvert misbruk som utnytter et barns fysiske eller psykiske sårbarhet grunnet funksjonshemming eller annen avhengighetstilstand.

I tillegg til materielle bestemmelser inneholder Europarådskonvensjonen en del bestemmelser om forebyggende tiltak og tilrettelegger således for økt samarbeid mellom ulike offentlige etater.

⁵⁶ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.2.2

Den gjeldende norske straffelov imøtekommer Europarådskonvensjonens krav gjennom dens bestemmelser i strl. kap.19, men sterke krefter i samfunnet ønsker bedre og tydeligere vern av barn og unge i norsk lovgivning. Det er ansett hensiktsmessig med en klargjøring av internasjonale forpliktelser, og straffeloven 2005 sørger for både en økt språklig og materiell tilnærming av konvensjonens krav. Dette fremkommer bl.a. i forslaget til ny straffelov kap.26.⁵⁷ I Soria Moria-erklæringen som ble avgitt i forbindelse med regjeringsskiftet i 2005, var arbeidet med å intensivere forebyggelsen av seksuelle overgrep mot barn særlig viktig. I proposisjonen er det gitt bestemmelser som vil bidra til økt fokus på seksuelle overgrep mot barn, samt endringer som vil bidra til en generell økning i straffenivået for seksuallovbrudd.⁵⁸

3.2 Begreper

Før de materielle bestemmelsene gjennomgås er det hensiktsmessig med en avklaring av begreper som er benyttet i loven og i avhandlingen. Begrepene er anvendt også i andre bestemmelser enn §§195 og 196 og fremstillingen vil derfor være basert på generelle uttalelser i forarbeider, rettspraksis og teori.

3.2.1 Seksuell handling

Det som behandles i denne avhandlingen, er seksuell omgang med barn. For oversiktens skyld er det likevel nødvendig med en redegjørelse av hva som menes med ”seksuell handling” og grensedragningen oppad mot ”seksuell omgang”. Bestemmelsen som setter straff for seksuelle handlinger er §200. Denne vil imidlertid ikke bli nærmere kommentert.

Seksuelle handlinger omfatter et vidt spekter av gjerninger som ikke anses å ha samme alvorlighetsgrad som seksuell omgang. Det mest åpenbare skillet mellom begrepene er at fysisk berøring av fornærmede ikke er nødvendig ved seksuell handling, men det er nok at

⁵⁷ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.2.2

⁵⁸ ibid,pkt.7.1

man får fornærmede til å berøre sitt eget kjønnsorgan.⁵⁹ Også masturbering av eget kjønnsorgan samtidig som man iakttar fornærmede er ansett som seksuell handling.⁶⁰

Andre seksuelle handlinger kan være berøring av bryster og kjønnsorganer både utenpå og innenfor klærne.⁶¹ Det kan også være tilstrekkelig at siktede har befølt fornærmede andre steder på kroppen.⁶²

Grensen nedad mot seksuell atferd nevnes kort, jfr §201 bokstav c. Ord eller handlinger overfor barn under 16 år som er krenkende eller uanstendige regnes som seksuell atferd, og eksempler kan være blotting eller slibrigheter. Dersom gjerningspersonen forleder barnet til å utvise slik krenkende atferd, kan vedkommende straffes etter §200 annet ledd.

Ved seksuelle overgrep mot barn kan det være vanskelig å bevise hva som virkelig er skjedd mellom siktede og fornærmede. Mindre barn vil ofte ha vanskeligheter med å konkretisere hendelsesforløpet. I teorien er det hevdet at det alminnelige prinsippet om at tvilen skal komme tiltalte til gode vil kunne føre til at det tas ut tiltale for seksuell handling, og ikke seksuell omgang etter §195.⁶³

3.2.2 Seksuell omgang

Det er kun seksuell omgang som reguleres av §§195 og 196. Tidligere benyttet man begrepet ”utuktig omgang”, men endringen til ”seksuell omgang” førte ikke til noen realitetsendring.⁶⁴ Begrepsendringen var en følge av modernisering av språket og gav en nærmere avklaring av meningsinnholdet i begrepet.⁶⁵ Tolkninger av begrepet ”utuktig omgang” etter §192 er retningsgivende for tolkningen av ”seksuell omgang”, også i forhold til §§195 og 196.

⁵⁹ Rt.1927.s.1070

⁶⁰ Rt.1947.s.273

⁶¹ Rt.1947.s.394 og Rt.1956.s.1054

⁶² Rt.1951.s.657

⁶³ Robberstad(2003)s.69

⁶⁴ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.16.1.1

⁶⁵ NOU 1997:23 pkt.3.3.2

Straffeloven inneholder ingen definisjon av seksuell omgang, og det er derfor opp til rettspraksis å sette grensene for hva som omfattes.

Et spørsmål er hvilke berøringer eller bevegelser som kvalifiserer til seksuell omgang og hvordan man trekker grensen mot seksuelle handlinger. Et eksempel på bevegelser av seksuell art er fysisk berøring mellom kjønnsorganer uten penetrering.⁶⁶ I rettspraksis er det også uttalt at det ikke er nødvendig at man har beveget eget underliv mot en annens på samme måte som under et samleie.⁶⁷ Det er derimot ikke bare kontakt mellom kjønnsorganer som er seksuell omgang - at siktedes penis berører andre kroppsdeler på fornærmedes kropp, som eksempelvis lår, mage og bakende slik at siktede blir tilfredsstilt, er også tilstrekkelig.⁶⁸ At siktede oppnår sædavgang er derimot ikke nødvendig for at forholdet skal regnes som seksuell omgang.⁶⁹

Et særlig avgrensingsspørsmål mot seksuell handling melder seg ved masturbasjon. Både ensidig og gjensidig masturbasjon av fornærmede anses som seksuell omgang. Et eksempel på gjensidig masturbasjon er at fornærmede gni siktedes kjønnsorgan samtidig som fornærmede selv blir masturbert.⁷⁰

Det er intensiteten ved berøringen som skiller dette fra seksuell handling og eksempler i rettspraksis kan belyse forskjellen.⁷¹ Det å føre sin hånd over fornærmedes blottede penis et par ganger regnes som seksuell handling, mens det å gni hånden utenpå fornærmedes kjønnsorgan mange ganger etter hverandre har vært ansett som seksuell omgang.⁷²

⁶⁶ Rt.1970.s.1110

⁶⁷ Rt.1938.s.56

⁶⁸ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.4.1

⁶⁹ Matningsdal(2009)note1518

⁷⁰ Rt.1921.s.827

⁷¹ NOU 1997:23.pkt.3.1

⁷² hhv. Rt.1951.s.726 og Rt.1986.s.794

Om gjerningsmannen får fornærmede til å slikke eller suge sitt kjønnsorgan, regnes det som seksuell omgang.⁷³ Disse handlinger ligger for så vidt nært opptil §206 som likestiller enkelte tilfelle som samleie, og blir ofte omtalt som oralsex, se kap.3.2.3.

Et annet eksempel på seksuell omgang er å føre en finger inn i fornærmedes skjede eller endetarmsåpning, noe som er særlig fremtredende ved seksualforbrytelser mot barn.⁷⁴ Likevel er det å føre gjenstander inn i fornærmedes skjede eller endetarmsåpning ved straffutmålingen likestilt med samleie etter §206, og minstestraff får således anvendelse, jfr kap.3.3.1. Hvilke gjenstander eller størrelsen på disse er ikke definert i loven, og det kan reises spørsmål om loven bør tolkes innskrenkende på dette punkt, slik at en liten gjenstand på størrelse med en finger regnes som seksuell omgang.⁷⁵ Denne problemstillingen er ikke nærmere utdypet i forarbeider eller rettspraksis og mye tyder derfor på at man må tolke §206 i samsvar med dens ordlyd. Dette innebærer i praksis at tilfeller der det benyttes fingre straffes mildere enn tilfeller der man benytter gjenstander av samme størrelse.

3.2.3 Samleie

Samleie er en kvalifisert form for seksuell omgang og fører til skjerpet straff etter § 195. I §206 er det utdypet hva som ligger i begrepet.

Med samleie menes ”vaginalt” og ”analt” samleie, hhv. innføring av mannlig kjønnsorgan i skjede eller endetarmsåpning. Bestemmelsen hjemler også hva som skal likestilles med samleie og dette innebærer at forholdet ved straffutmålingen skal behandles på samme måte som vaginalt og analt samleie.⁷⁶

Det første alternativet gjelder innføring av siktedes penis i fornærmedes munn, men det gjelder ikke om siktede tar fornærmedes penis i sin munn.⁷⁷ Sistnevnte anses ikke som like alvorlig og betegnes derfor kun som seksuell omgang.⁷⁸

⁷³ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.4.1

⁷⁴ Rt.1985.s.202, Rt.1990.s.319 og Ot.prp.nr.20(1991-1992)pkt.3.2.1

⁷⁵ Matningsdal(2009)note1665

⁷⁶ Matningsdal(2009)note1663

⁷⁷ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.16.1.1

Det annet alternativ er innføring av gjenstander i skjede og endetarmsåpning. Med ”gjenstander” menes alt som brukes som et substitutt for penis, bortsett fra fingre, se kap.3.2.2. Bruk av ulike gjenstander er ansett å være like krenkede som bruk av penis.⁷⁹

§206 likestiller også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper ved handlinger som omfattes av §195. Alternativet er begrunnet i at gjerningspersonen ofte gnir penis mot den ytre del av fornærmedes kjønnsorgan for å oppnå nytelse, og for et barn kan dette oppfattes like krenkende som vaginalt samleie.⁸⁰ Hensynet til barnets oppfattelse av situasjonen er her fremtredende, da barna ofte mangler begreper som best formidler hvilke handlinger som er blitt utført mot dem.⁸¹

Tillegget gjelder kun for barn under 14 år og det tas sikte på et særlig vern for svært unge barn.

3.3 Strl. §195

3.3.1 Vilkår og straff

Strl §195 første ledd lyder:

”Den som har seksuell omgang med barn under 14 år, straffes med fengsel inntil 10 år. Dersom den seksuelle omgangen var samleie, er straffen fengsel i minst 2 år.”

Vilkårene for straff fremkommer av bestemmelsen: fornærmede må være under aldersgrensen på 14 år, og handlingen må være seksuell omgang. Lovgiver har valgt å bruke begrepet ”barn” i motsetning til det mye anvendte begrepet ”mindreårig”, men betegnelse har samme betydning.

⁷⁸ Ot.prp.nr.28(1999-2000),pkt.4.4.4

⁷⁹ Ot.prp.nr.20(1991-1992)pkt.2.3.5

⁸⁰ Innst.O.nr.92(1999-2000)pkt.4.4.2

⁸¹ Ot.prp.nr.20(1991-1992)pkt.3.4.1 og Robberstad(2003)s.68

Det oppstilles ingen krav om tvangsbruk, men frivillighet og initiativ fra fornærmedes side fritar aldri for straff etter bestemmelsen.⁸² Det er irrelevant om fornærmede og gjerningsperson er av samme kjønn.

Et alminnelig prinsipp i straffeloven er at det kreves forsett for å straffes, med mindre det står uttrykkelig i bestemmelsen at uaktsomhet også straffes, jfr §40. Forsettet må omfatte alle momenter i gjerningsbeskrivelsen og det subjektive skyldkravet må forligge i gjerningsøyeblikket. Ved seksualforbrytelser mot barn vil gjerningspersonen som regel alltid være klar over hvilken handling vedkommende utfører og at fornærmede under enhver omstendighet er svært ung.⁸³ Siktete regnes derfor å ha en klar oppfordring til å undersøke om fornærmede er over 16 år.⁸⁴ Det oppstilles likevel et unntak fra forsettskravet etter ordlyden i tredje ledd, der det er nedfelt et rent objektive straffansvar, se nærmere kap.4.

Straffen for overtredelse av § 195 er fengsel inntil 10 år. Dette er den alminnelige strafferamme, som innebærer fengsel fra 14 dager til inntil 10 år, jfr strl.§17. Strafferammen er relativt høy i forhold til andre bestemmelser i kapitlet om seksualforbrytelser, noe som reflekterer lovgivers syn på seksuell omgang med barn.

Dersom den seksuelle omgangen var samleie, skjerpes straffen for overgrepet. Minstestrafen er 2 år og strafferammen økes således til inntil 15 år, jfr §17. Det er selve det faktum at barnet er under 14 år som er særlig beskyttelsesverdig, og alvorligheten ved slike handlinger markeres særlig ved bruk av minstestraft. Minstestrafen har også betydning for utmåling av straff dersom fullstendig straffbortfall ved jevnbyrdighet etter fjerde ledd ikke anvendes, jfr.kap 5.

⁸² Slettan,Øie(2001)s.264

⁸³ Andenæs(1996)s.116

⁸⁴ op.cit

3.3.2 Straffskjerpene omstendigheter

Annet ledd er skrevet på omtrent samme måte som §192 tredje ledd om voldtekt, dog med en litt annen ordlyd.

Straffeskjerpelsen etter annet ledd gir seg utslag i økt strafferamme. Det er lovens maksimalstraff på 21 år som kan anvendes i de tilfelle som er nevnt i bokstav a-e, da slike handlinger er sett på som svært grove, jfr §17 første ledd bokstav b.

3.3.2.1 Handlinger begått av flere i felleskap

Bokstav a ble innført ved lovrevisjonen i 2000 og omhandler situasjoner der flere personer er sammen om å ha seksuell omgang med et barn under 14 år.⁸⁵ Det er tilstrekkelig at to gjerningspersoner er involverte.⁸⁶

Det tas sikte på å understreke alvorligheten ved at en person utnytter et barn seksuelt og samtidig medvirker til at andre har seksuell omgang med det samme barnet. I forhold til dette alternativet kan den generelle bestemmelsen §205 om medvirkning virke noe overflødig. Her må derimot §205 tolkes slik at det er medvirkning til seksuell omgang uten selv å utøve konkret fysisk handling som omfattes, nærmere bestemt overgrep begått i fellesskap med andre.⁸⁷

Således vil seksuell omgang begått av flere, uansett hvilken rolle de har i handlingen, rammes av bokstav a.

Et eksempel på rettspraksis der slik medvirkning forelå er Rt 2005 s.101. Fornærmede på 15 år ble her utsatt for seksuell omgang av flere jevnaldrende gutter. Her stod gjerningspersonene nærmest i kø for å slippe inn på badet der den seksuelle omgangen foregikk og retten antok at reelle grunner talte for at dette var å anse som tilstrekkelig medvirkning til handlingen. Forholdet til fjerde ledd om jevnbyrdighet ble vurdert, se nærmere kap.5.

⁸⁵ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.3.4

⁸⁶ Rt.2002.s.1210

⁸⁷ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.3.2

3.3.2.2 *Handling begått på særlig smertefull/ særlig krenkende måte*

Bokstav b skjerper straffen dersom handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte. Seksuell omgang med barn under 14 år er i seg selv ansett meget krenkende, men bokstav b tar sikte på også å utvide til forhold som ligger utover dette, for eksempel ved påføring av fysiske skader under handlingen.⁸⁸

Tolkningen av ”særlig smertefullt/krenkende” i §192 om voldtekt kan være retningsgivende for innholdet i bokstav b. I det følgende gis eksempler på Høyesteretts- og underrettspraksis der innholdet i disse straffeskjerpende omstendigheter belyses.

Det ble ansett særlig krenkende at tiltalte filmet/fotograferte hendelsen og spredte materialet på internett.⁸⁹ Det var også særlig krenkende at den seksuelle omgangen foregikk i påsyn av flere mens det ble gjort filmopptak.⁹⁰

Dersom tiltalte uttrykker at samleie utføres som straff for noe fornærmede har sagt eller gjort, anses også dette som særlig krenkende.⁹¹ I samme dom resulterte samleiet i blødninger, noe som ble karakterisert som særlig smertefullt.

Bruk av gjenstander som kraftfullt førtes inn i fornærmedes endetarmsåpning ble følgelig karakterisert som særlig smertefullt.⁹²

Selv om de to sistnevnte eksempler gjaldt voldtektsbestemmelsen, kan det tenkes at lignende omstendigheter også oppstår ved seksuell omgang med barn.

Bokstav b må ses i sammenheng med bokstav a, da det kan være særlig krenkende for fornærmede å bli misbrukt av flere personer eller foran andre medvirkende. Som nevnt overfor ble bokstav a innført i 2000, nettopp etter et ønske om å lovfeste dette særlig

⁸⁸ Ot.prp.nr.20(1991-1992)pkt.10

⁸⁹ Rt.2008 s.1403

⁹⁰ THALD-2008-69400

⁹¹ LG-2006-48976

⁹² LB-2003-761

krenkende momentet. I forarbeidene vises det til at overgrep utført av flere i fellesskap innebærer ”økt risiko og fare for skade, følelse av hjelpeløshet og ydmykelse for offeret”.⁹³ For å fastslå at det er særlig smertefullt eller krenkende er det nødvendig med en helhetsvurdering av hvordan overgrepet har funnet sted, hvor lenge det har pågått, hvor mange som har deltatt og hvilke gjenstander som ble brukt under handlingen med videre.⁹⁴

Bokstav b knytter seg også opp mot generelle skadevirkninger av overgrepet, jfr kap.2.6. I rettspraksis er det uttalt at den alminnelige faren for skadevirkninger bør reflekteres i straffennivået, uten at det er avgjørende med dokumentasjon av skadevirkningene.⁹⁵ Det er skaderisikoen ved handlingen som er avgjørende ved straffutmålingen, og det er ikke adgang til å vektlegge i formildende retning at skadevirkninger ikke har oppstått etter overgrepet.⁹⁶

3.3.2.3 Under 10 år og gjentatte overgrep

Bokstav c ble innført ved lovrevisjonen i 1992, og regulerer forholdet dersom fornærmede er under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep. Det er tilstrekkelig at det er begått to tilfeller av seksuell omgang og det er nok til straffskjerpelse at ett av overgrepene skjedde mens fornærmede var under 10 år.⁹⁷

Det er også viktig å understreke at straffskjerpelsen knytter seg til at samme person har begått flere overgrep mot fornærmede. Det er ikke nødvendig at overgrepene omfatter de samme handlinger hver gang og kan følgelig bestå i andre seksuelle handlinger og tilnærmelser som er begått innenfor et gitt tidsrom.⁹⁸

I rettspraksis har gjentatte overgrep mot et barn under 10 år vært ansett som svært alvorlige forbrytelser.⁹⁹

⁹³ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.3.2

⁹⁴ Ot.prp.nr.20(1991-1992)pkt.10

⁹⁵ LA-2008-150415

⁹⁶ Rt 2004 s.1035

⁹⁷ Ot.prp.nr.20(1991-1992)pkt.10

⁹⁸ Rt.2001.s.98

⁹⁹ Rt.2008s.1383

3.3.2.4 Tidligere straffet for seksualforbrytelser

Bokstav d gir også straffskjerpelse dersom gjerningspersonen tidligere er dømt og straffet for overtredelse av §§192 eller 195. Det er nødvendig med en kort gjennomgang av hva som kan falle inn under denne bestemmelsen.

Dersom den tidligere handlingen kommer til pådømmelse samtidig som straff etter §195 skal pådømmes, er det snakk om konkurrans, og faller dermed utenfor vurderingen.

Strl. §61 er den generelle bestemmelsen om gjentakelsesstraff, men denne kommer ikke direkte til anvendelse siden §§195 og 196 uttrykkelig hjemler en øvre straff for gjentakelse. Likevel må de generelle vilkårene i §61 være oppfylt for å kunne dømmes etter bokstav d.¹⁰⁰ Gjerningspersonen må være over 18 år, straffen for den tidligere handling må være helt eller delvis fullbyrdet og den senere handlingen må skje innen seks år fra den tidligere straffen er fullbyrdet.¹⁰¹

En av grunnene til at strafferammen for gjentakelse i bokstav d er så høy, er at samfunnet har en generell interesse i å forbygge gjentatte overgrep. Gjentakelsesstraffen er ment å virke individualpreventivt og skal bidra til å forhindre at samme person begår forbrytelser av samme art. Den har også et innslag av allmennprevensjon, da det gjennom loven uttrykkes en nulltoleranse i samfunnet generelt for gjentakende handlinger av så alvorlig art.

3.3.2.5 Død eller betydelig skade på legeme eller helse

Bokstav e gir fengsel inntil 21 år dersom fornærmede dør eller får betydelig skade på legeme eller helse som følge av handlingen.

Det er svært voldelige og alvorlige overgrep som må til for at fornærmede dør, og det foreligger ingen rettspraksis om dette alternativet.

¹⁰⁰ Matningsdal(2009)note1563

¹⁰¹ Eskeland(2000)s.406

Straffskjerpelsesmomentet om ”betydelig skade” er benyttet gjennom hele straffeloven, jfr strl.§9 om hva som menes med begrepet. Eksempler er skade som fører til at man ikke lenger kan få barn, kuttsår og skjemmende arrdannelse og alvorlige psykiske plager.¹⁰² Livsfarlig eller langvarig sykdom som følge av overgrepet omfattes også og det er antatt at et tidsrom på fire måneder er langvarig.¹⁰³

Seksuelt overførbare sykdommer og andre allmennfarlige smittsomme sykdommer vil alltid regnes som betydelig sykdom etter §195. Det er lov av 5.august 1994 nr.55 om vern av smittsomme sykdommer (smittevernsloven) §1-3 nr.1 som regulerer hva som er allmennfarlig smittsom sykdom.¹⁰⁴ I forhold til seksuelle overgrep vil det særlig være ulike former for kjønnsykdommer som herpes, klamydia mv. som rammer fornærmede, samt i de alvorligste tilfelle også HIV-viruset. En slik direkte henvisning til smittevernslovens bestemmelser gir en veiledning i alvorlighetsgrad og viktigheten av at slike tilfeller alltid bedømmes i straffskjerpene retning.

Etter bokstav e må død eller skade inntreffe ”som følge av handlingen” og dette betyr at det må foreligge årsakssammenheng mellom handlingen og skaden.¹⁰⁵ Det kreves ikke at man har forsett med hensyn til følgene av handlingen, men det er nok at død eller skade kan forutses som en mulig følge, jfr §43.¹⁰⁶

Et eksempel fra underrettspraksis der tiltalte ble dømt etter bokstav e, er LB-2006-31569. De fornærmede ble her påført betydelig psykisk skade i form av posttraumatisk stresslidelse.

¹⁰² Ot.prp.nr.20(1991-1992)pkt.3.7.3

¹⁰³ Rt.1928.s.631,Matningsdal(2009)note40

¹⁰⁴ Ot.prp.nr.28(1993-1994)

¹⁰⁵ Matningsdal(2009)note1564

¹⁰⁶ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.2.5.2.3

3.4 Strl. §196

3.4.1 Vilkår og straff

Paragraf §196 første ledd lyder:

”Den som har seksuell omgang med barn under 16 år, straffes med fengsel inntil 5 år.”

Det vises til §195 omtalt i kap.3.3 om skyldkrav og vilkårene for straff.

Det er barn mellom 14 og 16 år som vernes av denne bestemmelsen, og bestemmelsen bygger på en tanke om at personer under 16 år ”ikke har et tilstrekkelig bevisst forhold til sin seksualitet”.¹⁰⁷ Beskyttelseshensynet kommer derfor inn i stor grad også for barn i denne aldersgruppen.

Det er mange som tolker bestemmelsen dit hen at den utelukkende oppstiller en lovbestemt minstealder for lovlig seksuell omgang. Rent tolkningsmessig kan dette føre til at man mister fokus på det bestemmelsen egentlig handler om, nemlig å gi et vern mot at voksne utnytter en mindreårig for egen tilfredsstillelse.¹⁰⁸

Det nevnes kort at det allerede i forarbeidene til straffeloven av 1902 ble forgjeves fremlagt forslag om at minstealderen burde settes ned til 15 år, slik den var i våre naboland.¹⁰⁹ Ved senere revisjoner var begrunnelsen at det likevel er mange 15-åringer som ikke er tilstrekkelig modne til å gjøre egne seksuelle erfaringer, og at denne gruppens behov for beskyttelse måtte veie tyngst.¹¹⁰ Etter Europarådskonvensjonens art.18 annet ledd er det opp til hver enkelt konvensjonspart å bestemme hvilken alder som skal være øvre grense for ulovlig seksuell omgang. Til sammenligning har Sverige og Danmark satt grensen ved 15 år, Finland ved 16 år og Island ved 14 år.

¹⁰⁷ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.2.1.1

¹⁰⁸ Syse(1997)kap.3.2

¹⁰⁹ Dok.nr.65(1889)s.8,1.spalte

¹¹⁰ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.2.1.4

Strafferammen er fengsel inntil 5 år og er således betydelig lavere enn §195 første ledd, noe som gir et uttrykk for synet på straffverdigheten av overtredelsen. Det er ansett mer straffverdig å ha seksuell omgang med barn under 14 år, og dette bør gjenspeiles i de ulike strafferammene.¹¹¹

I motsetning til §195 gjelder det ingen minstestraff for samleie i §196. Bruk av minstestraff bør reserveres for særlig graverende handlinger, og samleie med barn under 14 år regnes som en svært alvorlig overtredelse.¹¹²

3.4.2 Straffskjerpene omstendigheter

I §196 annet ledd er den forhøyede strafferamme for bokstav a-d inntil 15 år.

Det vises her til den forutgående redegjørelse av §195 annet ledd bokstav a-b og d-e, da vilkårene for straffskjerpelse er de samme, jfr kap.3.3.2.

Bokstav c i §195 om overgrep når fornærmede er under 10 år, er følgelig ikke inntatt i §196. Det vil likevel være straffskjerpene om det er skjedd gjentatte overgrep også i denne aldersgruppen.

3.5 Straffeloven 2005

I det følgende gis det en oversikt over de viktigste endringene ved ny straffelov 2005.

3.5.1 Begrepsendringer

Det gjøres enkelte endringer av gjeldende rett i den nye straffeloven av 2005 kap.26.

I gjeldende straffelov gjelder mange bestemmelser både for voksne og barn, eksempelvis §192 om voldtekt. Det var viktig for lovgiver å tydeliggjøre at barn trenger vidtgående beskyttelse og reglene er derfor gitt i egne bestemmelser i straffeloven 2005, atskilt fra bestemmelsene som verner voksne.¹¹³

¹¹¹ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.3.4

¹¹² op.cit

¹¹³ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.3.2

Begrepene seksuell omgang, seksuell handling, seksuell atferd og samleie videreføres ved den nye loven. Skillet mellom seksuell handling og seksuell omgang med barn under 14 år foreslås redusert ved den nye loven, men det introduseres også enkelte nye begreper.¹¹⁴

Kvalifisert seksuell handling er et begrep som skal omfatte de alvorligste tilfellene av seksuell handling, og grenser således oppad mot seksuell omgang. Alle bestemmelser om seksuell omgang i den nye loven får et tillegg der det presiseres at det å få en annen til å utføre handlinger med seg selv som tilsvarer seksuell omgang, skal regnes som dette.¹¹⁵

Som et ledd i forenklingen av språket og ønsket om mer tilgjengelighet for allmennheten, ble det vurdert om grensedragningene som er utviklet i rettspraksis burde defineres i loven. Det vil være vanskelig å sammenfatte alle tilfelle som faller inn under begrepene og samtidig gjøre bestemmelsen kort og oversiktlig. Dette har den konsekvens at det ikke finnes legaldefinisjoner om seksuell omgang, handling eller atferd i den nye straffeloven.

Samleie i gjeldende straffelov er som nevnt straffskjerpene, og er et koblingsord som har betydning for minstestraff, strafferamme og foreldelsesfrist ved overgrep mot barn. Det er ikke ansett nødvendig å videreføre legaldefinisjonen av samleie, da det i den nye loven er lagt større vekt på skadevirkninger og straffverdighet av handlingen.¹¹⁶

I forarbeidene til ny straffelov ble det drøftet om det var behov for en utvidelse av samleiebegrepet til å omfatte innføring av fingre i skjede og endetarmsåpning, eller om strafferammen på inntil 10 år var tilstrekkelig for slike omstendigheter.

Det avgjørende for departementet var vurderingen av mulige skadevirkninger. Inntrenging i kroppens hulrom på barn vil uansett oppfattes svært krenkende, også dersom det er brukt fingre.¹¹⁷ Likevel anså departementet at en utvidelse ville være for vidtrekkende, særlig

¹¹⁴ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.11.1.4

¹¹⁵ ibid,pkt.7.4.1

¹¹⁶ ibid,pkt.7.4.3

¹¹⁷ ibid,pkt.7.4.4.4

med tanke på at minstestrafen ved lovendringen nå økes, jfr kap.3.5.3. Det nevnes særskilt at det ved straffutmålingen kan tas hensyn til om det er brukt fingre eller gjenstander ved den seksuelle omgangen, og at dette vil være straffskjerpene.¹¹⁸

3.5.2 Voldtekt av barn under 14 år

Ved overgrep mot barn er det ofte ikke nødvendig å bruke vold eller trusler, da barnet kan være for ung til å forstå rekkevidden av det som skjer og ikke har styrke til å motsette seg handlingen.¹¹⁹ I gjeldende straffelov §192 skal det ved vurderingen om det er utøvd vold eller truende atferd tas hensyn til om fornærmede er under 14 år - her er alder i seg selv et moment i vurderingen. Det forekommer likevel sjelden at strl.§§195 og 196 anvendes sammen med §192 om voldtekt. Når det typiske voldsaspektet som nevnt er tilnærmet fraværende ved seksuelle overgrep mot barn, er voldtektsbestemmelsen ikke særlig egnet til å fange opp disse særlige tilfellene. Dette betyr ikke at handlingen er mindre straffverdig enn voldtekt mot voksne.

For å tydeliggjøre alvorligheten ved seksuelle overgrep mot barn under 14 år, er det bestemt at all seksuell omgang og de mest kvalifiserte handlinger skal anses som voldtekt, uansett hvordan omgang/handling er oppstått. Til sammenligning innførte Sverige en egen bestemmelse om voldtekt av barn i 2005.¹²⁰

Ny §299 lyder:

”Voldtekt av barn under 14 år.

Med fengsel inntil 10 år straffes den som

- a) har seksuell omgang med barn under 14 år,
- b) får et barn under 14 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, eller
- c) foretar kvalifisert seksuell handling med barn under 14 år.”

¹¹⁸ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.4.4.4

¹¹⁹ ibid,pkt.7.3.2

¹²⁰ ibid,pkt.7.11.1.4

Strafferammen er den samme som i gjeldende §195 første ledd.

Ved at forholdet anses som voldtekt vil bestemmelsen ikke anvendes i konkurrans med den generelle voldtektsbestemmelsen i ny §291.

I motsetning til gjeldende straffelov skiller ny straffelov mellom vanlig og grov voldtekt av barn under 14 år. Ny straffelovs §301 vil i hovedsak omfatte det samme som §195 annet ledd og ung alder og gjentatte overgrep vil da inngå i grovhetsvurderingen.

De terminologiske endringene som nevnt ovenfor er ikke ment å innvirke på muligheten for straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling.¹²¹

Det foreslås å ikke ha tilsvarende bestemmelse for ungdom mellom 14 og 16 år, da straffverdigheten av slike forbrytelser er noe annerledes, jfr kap.3.5.4.

3.5.3 Minstestraff

At seksuell omgang med barn skal regnes som voldtekt, innebærer at minstestrafen økes. Etter ny §300 fastsettes minstestrafen til 3 år, som er tilsvarende ny §291 om voldtekt. I forbindelse med hevingen uttaler departementet at bruk av minstestraff vil hindre forskjellsbehandling mellom voldslovbrudd og seksuallovbrudd.¹²²

I motsetning til strl.§195 første ledd 2.pkt., gjelder minstestrafen i ny §300 alle former for seksuell omgang, men seksuelle handlinger faller utenom. Da strafferammene fremdeles er vide, antas det at man likevel kan idømme tre års straff selv om minstestrafen ikke får anvendelse.¹²³ I praksis vil det da kunne utmåles like høy straff for kvalifisert seksuell handling som for seksuell omgang.

Det nevnes kort at hevingen av minstestrafen allerede er rukket å bli kritisert, og at det uttales bekymring over at høy minstestraff kan føre til økte frifinnelser.¹²⁴

¹²¹ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.17.3

¹²² ibid,pkt.7.11.3.2

¹²³ ibid,pkt.7.11.3.3

¹²⁴ Robberstad, kronikk i Aftenposten

3.5.4 Seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år

Ny straffelov §302 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år viderefører i hovedsak gjeldende rett. I likhet med ny §299 innføres et tillegg om å få barn til å utføre seksuelle handlinger med seg selv som svarer til seksuell omgang. I denne bestemmelsen opprettholdes det eksisterende skillet mellom seksuell handling og omgang.¹²⁵

Seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år skal ikke automatisk vurderes som voldtekt og her vil således ny §291 om voldtekt kunne anvendes i konkurrans med ny §302.¹²⁶ For å understreke alvorligheten, heves imidlertid strafferammen fra 5 til inntil 6 år.¹²⁷

Som ved seksuell omgang med barn under 14 år, foreslås det en egen bestemmelse i §303 om grov seksuell omgang for denne aldersgruppen. Dette vil tilsvare gjeldende §196 annet ledd og også her vil strafferammen være inntil 15 år.

¹²⁵ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.12.4.1

¹²⁶ ibid,pkt.7.12.4.1

¹²⁷ ibid,pkt.7.12.4.3

4 Villfarelse om alder

4.1 Innledning

Villfarelse om alder som objektivt straffbarhetsvilkår er et omfattende tema. I forhold til denne avhandlingen anses det tilstrekkelig å gi en kortfattet redegjørelse om villfarelse om alder i henhold til tredje ledd i §§195 og 196. Aktsomhetsreservasjonen og dens vurdering i forhold til jevnbyrdighet vil bli kommentert.

4.2 Gjeldende rett

Det er et grunnleggende prinsipp i strafferetten at den siktede skal anses uskyldig inntil det motsatte er bevist, også kalt uskyldspresumsjonen. Dersom det ikke kan bevises at skyldkravet er oppfylt, vil siktede lates straffri. Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) art.6 nr.2 inneholder også en bestemmelse om at tiltalte skal presumeres uskyldig til det motsatte bevises.

I 1927 ble villfarelse om alder gjort til et objektivt straffbarhetsvilkår, og det krevdes altså ikke lenger at vilkårene for subjektiv skyld var oppfylt i forhold til fornærmedes alder.

Vilkåret fører til at man vil kunne straffes uansett om man vet eller ikke vet at fornærmede er mindreårig. Ordlyden gir således grunnlag for straff selv om fornærmede har løyet om alderen eller var så voksen for sin alder at det ikke var grunn til mistanke.¹²⁸

Faktisk villfarelse er i utgangspunktet unnskyldelig etter strl.§42 og det objektive straffbarhetsvilkåret vil derfor være et unntak fra denne bestemmelse.

Unntaket var delvis begrunnet i retts tekniske hensyn. Det er ofte vanskelig å motbevise at gjerningspersonen virkelig ikke visste at fornærmede var under aldersgrensen.¹²⁹ I praksis ville det kunne føre til mange reelt ubegrunnede frifinnelser på grunn av det strenge forsettskravet.¹³⁰

¹²⁸ Andenæs(1996)s.116

¹²⁹ Ot.prp.nr.40(1961-1962)s.8

¹³⁰ Andenæs(1996)s.116

Det tok ikke lang tid før det objektive straffbarhetsvilkåret møtte motstand i rettsapparatet. Ved revisjonen i 1963 mente Straffelovrådet at det ville stride mot alminnelige strafferettslige prinsipper om tiltalte ble domfelt etter at vedkommende med god grunn hadde trodd at fornærmede var over minstealderen.¹³¹

Det ble lagt ned forslag om å sette inn en uaktsomhetsbedømmelse i både §§195 og 196. Denne bedømmelsen skulle være meget streng, og det var bare i de færreste tilfeller at et slikt vilkår kunne fritta for straff.¹³² Reelt skulle siktede frifinnes dersom ingen uaktsomhet kunne legges vedkommende til last. Forslaget ble ikke tatt til følge for §195, men ble til gjengjeld inntatt i §196 tredje ledd.¹³³

Dette har gitt seg utslag i følgende ulikheter: §195 tredje ledd sier at ”villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld”, mens §196 tredje ledd har tillegget:”(…), med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.”

Det ble fremlagt forslag om en tilsvarende oppmyking av §195 tredje ledd i 2000, men også da ble forslaget forkastet. Begrunnelsen var blant annet at oppmykingen ville innebære en svekkelse av vernet for barn under 14 år og at bevisførsel om siktedes skyld ville være svært belastende for fornærmede.¹³⁴

Forholdet mellom §195 tredje ledd og uskyldspresumsjonen i EMK art.6 nr.2 er behandlet i Rt 2004 s.1275. Her uttalte førstvoterende at tredje ledd kunne skape problemer i forhold til uskyldspresumsjonen i EMK art.6 nr.2.

Året etter var saken oppe til ny behandling i plenum, og denne gang fant Høyesterett at §195 tredje ledd krenket uskyldspresumsjonen etter EMK art.6 nr.2, jfr Rt 2005 s.833. Førstvoterende la vekt på at det var siktedes rett til å forsvare seg som ble krenket ved et

¹³¹ Straffelovrådets innstilling(1960)s.25,1.spalte

¹³² op.cit

¹³³ Ot.prp.nr.40(1961-1962)s.8

¹³⁴ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.2.2.4

objektiv straffbarhetsvilkår. Det vil være svært stigmatiserende og belastende om siktede ikke fikk noen som helst slags mulighet til å forsvare seg i forhold til anklagen.

Retten konkluderte med at det må innfortolkes et aktsomhetskrav i §195, tilsvarende den som allerede finnes i §196 tredje ledd. Det fremheves i dommen at aktsomhetsvurderingen er meget streng og siktede må selv redegjøre konkret for omstendigheter som kan bevise at han var aktsom i forhold til fornærmedes alder.¹³⁵

Ved manglende aktsomhetsdrøftelse kan en påanket dom oppheves og sendes til ny behandling, se eksempelvis LB-2005-84798.

Selv om dette nå er gjeldende rett, er det derimot ikke gjort språklige endringer i §195.

4.3 Aktsomhetsvurderingen

Aktsomhetsvurderingen er utviklet i rettspraksis om §196 tredje ledd. En aktsomhetsvurdering har særlig betydning der et barn under 14 år anses særlig moden for alderen i både oppførsel og utseende. Dersom siktede har gjort alt som er påkrevd i en slik situasjon, eksempelvis be om legitimasjon, spørre andre om fornærmedes alder med mer, kan utfallet bli at siktede ikke straffes. Ved usikkerhet om alder, er det uttalt at siktede bør spørre fornærmede om ”skolegang, klassetrinn og fritidsaktiviteter” for å bringe alderen på det rene.¹³⁶

Det er stor forskjell mellom tredje ledd om villfarelse og fjerde ledd om jevnbyrdighet, jfr kap.5. Villfarelse om alder hører under skyldspørsmålet, mens vurderingen av jevnbyrdighet hører under straffespørsmålet. Jevnbyrdighet kan likevel være et moment i aktsomhetsvurderingen, særlig dersom omstendighetene rundt den seksuelle omgang tilsier at de burde kjenne til alderen på hverandre, eksempelvis om de tilhører samme

¹³⁵ Rt.2005.s.833,pkt.88

¹³⁶ LA-2006-59553

omgangskrets. Ved stor aldersforskjell kan det tenkes at jevnbyrdighet i utvikling kan være et moment i aktsomhetsvurderingen.

Rettspraksis viser også at Høyesterett har lempet på kravene til streng aktsomhetsvurdering dersom fornærmede snart fyller 16 år.¹³⁷

Ved helhetsvurderingen er det viktig å fremheve at ulike momenter kan ha betydning, og aktsomhetsvurderingen således er ulik fra sak til sak.

Det er et alminnelig prinsipp om at tvil om faktum skal komme tiltalte til gode, dvs. at påtalemyndigheten har bevisbyrden for at det foreligger skyld.¹³⁸ Kritikken mot uaktsomhetsbedømmelsen retter seg ofte mot at siktede må føre bevis for sin egen uskyld, såkalt omvendt bevisbyrde. Det kan på den annen side også fremheves at barnets vern mot overgrep kan bli svekket, nettopp fordi vurderingen av skyld i større grad enn tidligere baseres på fornærmedes fremtoning og siktedes forståelse av denne.

4.4 Straffelov 2005

Lovgivers ønske om å beholde villfarelsesregelen kom også til uttrykk i forarbeidene til ny straffelov 2005.¹³⁹ Et objektivt straffbarhetsvilkår har etter forarbeidene de beste grunner for seg. Barnet blir spart for uttalelser om egen oppførsel og utseende, noe som kan være belastende ved en aktsomhetsvurdering.¹⁴⁰ Likevel vil alder som et objektivt straffbarhetsvilkår ikke foreslås videreført i ny straffelov. I stedet innføres en generell regel i ny §307 som oppstiller et strengt aktsomhetskrav for alle bestemmelser der barnets alder er et sentralt vilkår for straffansvar. Bestemmelsen viderefører således tilsvarende aktsomhetsnorm som i gjeldende §196 tredje ledd.

Endringen er et direkte resultat av utviklingen i domstolene etter Rt 2005 s. 833.

¹³⁷ Rt.1970.s.784

¹³⁸ Andenæs(2004)s.102

¹³⁹ NOU 2002:4,pkt.1.9.14

¹⁴⁰ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.16.3

5 Jevnbyrdighet i alder og utvikling

5.1 Innledning

En særlig problemstilling i forhold til reglene om seksuell omgang med barn, er om barn og unges utforskning av egen seksualitet er tilstrekkelig vernet etter bestemmelsene. Hensynet bak reglene om seksualforbrytelser mot barn og unge er som nevnt at de skal beskyttes mot overgrep av voksne og ungdommer på egen alder. Det er ikke lovgivers hensikt å regulere unges seksualliv i større utstrekning enn dette.

I forbindelse med kjønnsmodenhet følger ofte en trang til å utforske egen seksualitet, ofte med jevnaldrende og likesinnede.

I mange tilfelle vil alderen være tilnærmet lik mellom de involverte, og tilnærmet lik utvikling fysisk og psykisk vil også kunne foreligge. Konsekvensen av dette er at seksuell omgang ikke nødvendigvis regnes som et alvorlig overgrep der fornærmede er mellom 14 og 16 år.¹⁴¹ Dersom alle seksuelle handlinger med barn under 14 eller 16 år var belagt med straff ville en kunne si at reglene ikke bare ville verne mot det rene overgrep, men også mot alle former for seksuell utfoldelse i denne aldersgruppen.

Europaråtskonvensjonen art.18 nr.3 sier eksplisitt at reglene som er gitt for å verne barn i art.18 nr.1 ikke er ment til å regulere seksuelle aktiviteter mellom mindreårige.

Lovgiver har ut ifra hensynet til ungdommers seksualitet valgt å innføre en regel om at man slipper straff helt eller delvis dersom partene er jevnbyrdige både i alder og utvikling. Vilklårene er kumulative. For oversiktens skyld behandles §§195 og 196 i felleskap om denne straffutmålingsregelen.

§195 fjerde ledd lyder: ”Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort eller settes under det lavmål som følger av første ledd annet punktum dersom de som har hatt den seksuelle omgangen er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

¹⁴¹ Rt.2002.s.730

Ordlyden i §196 fjerde ledd gir kun adgang til straffbortfall, da det ikke gjelder slik minstestraff ved samleie som etter §195 første ledd.

Unntaksbestemmelsene er ment å regulere tilfeller der både siktede og fornærmede er omtrent på samme alder og er tilnærmet likt utviklet fysisk og psykisk. Det er ikke ansett like straffverdig å utforske egen seksualitet dersom man føler seg tilstrekkelig moden for det. Da reglene ble innført ved lovrevisjonen i 1963 var hovedgrunnen å klargjøre at det er stor forskjell på seksuell omgang mellom to jevnaldrende personer og seksuell omgang der siktede er vesentlig eldre enn fornærmede.¹⁴² Dersom fornærmede er under 14 år, vil den unge alderen i seg selv kunne være et moment som taler mot fullstendig straffbortfall. I rettspraksis er det likevel uttalt at det må foreligge særlige omstendigheter for at det skal idømmes straff ved omtrent jevnbyrdighet i alder og utvikling.¹⁴³

Det ligger også implisitt i ordlyden at den seksuelle omgangen må være gjennomført frivillig av begge parter.¹⁴⁴ Lovgiver ønsket at det ved en nærmere vurdering av det aktuelle forholdet burde være tilbakeholdenhet med å straffe frivillig seksuell omgang mellom jevnaldrende. Dette er annerledes enn i de øvrige leddene i bestemmelsene, der samtykke er irrelevant for straffbarhet. Det vil nok også kreves et visst ”følelsesmessig engasjement” mellom partene for at straff skal bortfalle.¹⁴⁵

De fleste har kjennskap til den seksuelle lavalder. Den seksuelle debutalder er imidlertid vanskelig å kartlegge. I en større undersøkelse utført av Nasjonalt folkehelseinstitutt i 2002 var den gjennomsnittlig seksuelle debutalder ved samleie for jenter og gutter henholdsvis 17.1 år og 17.5 år.¹⁴⁶ Det er her viktig å merke seg at straffelovgivningen altså ikke er ute etter å regulere debutalderen, men er en normsetter for hva som skal sanksjoneres med

¹⁴² Andenæs(1996)s.115

¹⁴³ Rt.2005.s.1651

¹⁴⁴ NOU 1997:23.pkt.4.5.2

¹⁴⁵ THALD-2008-69400

¹⁴⁶ Rapport:Nasjonalt Folkehelseinstitutt,2002,tabell 4

straff. Det er heller ikke mulig å gi et helt eksakt skjæringspunkt for når man er moden nok til å skaffe seg seksuell erfaring.¹⁴⁷

Å ta stilling til om straffbortfall skal anvendes hører til straffutmålingen og reglene er dermed ikke generelle straffritaksgrunner.

Men selv om straffen kan bortfalle helt er det dermed ikke sagt at parten er uten skyld. Vedkommende er skyldig, men fritas for straff.¹⁴⁸ Dersom straffen settes til under lavmålet etter §195, er konstateringen av skyld enda klarere - her er forholdet straffverdig, men ikke i så stor grad som ved øvrige overtredelser.

Selv om det foreligger skyldkonstatering, lyder dommen likevel på frifinnelse dersom fjerde ledd kommer til anvendelse.¹⁴⁹ Dette er på den annen side naturlig; gjerningspersonen er fri fra straff, og det er dette som kommer til uttrykk i domsslutningen.

Det er viktig å bemerke at det i ordlyden brukes ”kan”. Det er således ikke en ubetinget straffritakelsesgrunn dersom det er jevnbyrdighet i alder og utvikling, men avgjørelsen beror på en skjønnsmessig vurdering av det anliggende forhold, se kap.5.4.

Høyesterett har uttalt at det er klart at selv om vilkårene for jevnbyrdighet er oppfylt, har tiltalte ikke krav på å bli fritatt for straff.¹⁵⁰

5.2 Nærmere om jevnbyrdighet i alder

Alder i seg selv gir ikke særlig rom for tvil; det er ikke vanskelig for retten å konstatere at partene er av ulik alder. Det som kan by på problemer er hvor stor eller liten aldersforskjellen må være for å begrunne straffbortfall etter regelen.

¹⁴⁷ NOU 1997:23,pkt.3.6.3.1

¹⁴⁸ Andenæs(1996)s.116

¹⁴⁹ Andorsen(1992)s.453

¹⁵⁰ Rt.2005.s.1651

Utgangspunktet for vurderingen er at straffbortfall kun kan benyttes ved små aldersforskjeller.¹⁵¹ Er ikke vilkåret om jevnbyrdighet i alder oppfylt, vil retten lettere gi straff for handlingen.

Det foreligger ikke mye Høyesterettspraksis om anvendelsen av §195 fjerde ledd. Grunnen til dette er at §195 ofte blir anvendt i forbindelse med andre bestemmelser om seksualforbrytelser, og straffbortfallsalternativet er ikke alltid satt på spissen.

Eksempler på anvendelse av §195 har vi imidlertid i Rt 1974 s.746, der 3 år og 6 mnd ble ansett som for stor aldersforskjell da fornærmede var 13 år.

Et annet eksempel er Rt 2003 s.442 der en aldersforskjell på 2 år og 10 mnd ble ansett tilstrekkelig for straffbortfall da fornærmede var 13 år og 8 mnd.

Høyesterettspraksis om §196 fjerde ledd er ikke entydig. I slike saker vil også andre momenter spille inn, og man kan ikke oppstille noen eksakt, skjematisk grensedragning for antall år og måneder i aldersforskjell som er tilstrekkelig for straffbortfall. Noen resultater i rettspraksis nevnes likevel i det følgende.

Det er tidligere akseptert en aldersforskjell på 3 år og 11 måneder der fornærmede var 14 år og 3 måneder gammel, jfr Rt 1994 s.1000. Av betydning fant retten at fornærmede var kommet langt i fysisk og psykisk utvikling, mens tiltalte ikke var like moden for alderen. I Rt 1994 s. 1032 kom Høyesterett til at en aldersforskjell på 4 år og 4 måneder var for stor der fornærmede var 14 år og 11 måneder gammel. Saksforholdet var også noe annerledes i sistnevnte dom da forholdet opprinnelig ble etterforsket som voldtekt.

Eksemplene illustrerer at dersom fornærmede er over 14 år, har man akseptert en høyere aldersforskjell mellom partene enn dersom fornærmede er under 14 år.¹⁵²

¹⁵¹ NOU 1997:23.pkt.4.5.2

¹⁵² Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.3.1

Det foreligger få dommer om straffbortfall etter fjerde ledd der fornærmede var fylt 15 år på gjerningstiden. Det finnes likevel en avgjørelse der en aldersforskjell på 4 år og 2 mnd førte til straffbortfall. Fornærmede var her 15 år og 8 måneder gammel, jfr Rt 1990 s.1217. Ved gjennomgang av rettspraksis ser det ut til man er mer tilbøyelig til å akseptere høyere aldersforskjeller dersom fornærmede nærmer seg 16 år enn dersom vedkommende nettopp er fylt 14 år.

Fullstendig straffbortfall er derimot ikke rettens eneste mulighet. Rettens oppgave er å vurdere forholdets straffverdighet og finne en passende konsekvens for handlingen. Noen ganger vurderer retten at forholdet er for straffverdig til at straff kan bortfalle og andre ganger gir retten lavere straff selv om forholdet i utgangspunktet ikke oppfyller vilkårene for jevnbyrdighet.

Et eksempel på det siste er Rt 1999 s. 1892. Selv om aldersforskjellen var for stor til å gi fullstendig straffbortfall, idømte retten likevel betinget fengsel fordi den fant at aldersforskjellen lå i nærheten av anvendelsesområdet for fjerde ledd. Aldersforskjellen opp til den yngste gjerningspersonen var 5 år og 2 mnd. Fornærmede var 15 år og 6 mnd på gjerningstiden og nærmet seg således den seksuelle lavalder. Dette er en relativt stor aldersforskjell, og det var dissens 3-2.

5.3 Nærmere om jevnbyrdighet i utvikling

I alle tilfelle må også jevnbyrdighet i utvikling vurderes. Her menes både den fysiske og psykiske utvikling og det er her grensedragningen oftest byr på problemer. Det er ikke gitt at tidlig fysisk modenhet gir tilsvarende psykisk modenhet, og vice versa.¹⁵³

Ved den nærmere vurdering må det selvsagt tas hensyn til forholdene på gjerningstiden. Den beste måten å vurdere utviklingen på er vitneforklaringer i retten, der retten kan foreta en sammenligning av begges fysiske og mentale utvikling. De fleste saker kommer derimot ikke til bedømmelse før en stund etter den seksuelle omgangen fant sted, og et problem for

¹⁵³ NOU 1997:23,pkt.3.6.3.2

domstolen kan regelmessig være at barns utvikling endres raskt i den aldersgruppen det her er snakk om. Vitneforklaringer direkte for retten vil da ofte ikke gi et korrekt bilde på hvordan partene var utviklet på gjerningstiden.

Ved avhør av barn under 16 år i saker om seksuell omgang med barn, skal derfor reglene i lov om rettergangsmåten i straffesaker (stprl.) §239, jfr §234 anvendes. Etter bestemmelsene skal dommeren, av hensyn til vitnet eller av andre grunner, oppta forklaring utenfor rettsmøte - såkalt dommeravhør. Slikt avhør skal dokumenteres ved videoopptak og det vil regelmessig være avspilling av disse i retten, enten i stedet for eller i tillegg til vitneforklaringer fra fornærmede.

Også dersom en av partene ikke møter til hovedforhandling i tingretten, vil retten vanskelig kunne ta standpunkt til annet enn generelle betraktninger rundt det alderstrinnet partene befinner seg på.¹⁵⁴ Videoopptak av fornærmede kan derfor være til stor hjelp for den videre vurdering av forholdet, også i saker der jevnbyrdighet er et tema.

Utviklingsbegrepet kan avvike noe fra det som menes i dagligtale, og det er derfor mulig å legge vekt på andre momenter enn det som er rent fysisk eller psykisk. Også sosial utvikling har betydning i vurderingen.

Et spørsmål er om partens tilsynelatende omfattende kunnskap om seksualitet kan gi retten en veiledning på modenheten. Seksualitet er ikke kun avhengig av den fysiske utvikling, men også av den mentale utvikling som finner sted i den gjeldende aldersgruppen. TV, internett og venner står for det meste av informasjonen som gis rundt sex, og foreldre og lærere har ofte mindre innflytelse på dette området.¹⁵⁵ Mange unge velger også å se hen til andres erfaringer før de selv velger å bli seksuelt aktive. Informasjon om temaet er således ikke alltid sammenfallende med modenheten til partene, særlig på grunn av store variasjoner innen aldersgruppen.

¹⁵⁴ Rt.1990.s.1217

¹⁵⁵ ”Samliv og seksualitet” – ressursbok for lærere

Et annet spørsmål er om det for retten er lett å skille mellom modenheten og økt press rundt seksualitet i samfunnet. Gruppepress fra venner og bekjente kan i noen tilfelle føre til tidlig debut. At man selv tror man er moden for sex fordi man blir fortalt at man bør være det, er et moment som taler mot at psykisk modenhet foreligger.

5.4 Helhetsvurdering

Det må foretas en helhetsvurdering av de kumulative vilkårene og andre hensyn som kan spille inn når man tar stilling til om straffbortfallsalternativet kan anvendes. Høyesterett har i sine avgjørelser vurdert vilkårene i stor overensstemmelse med ordlyd og tidligere tolkninger, og trukket dem inn i den helhetsvurdering som må foretas. Aldersforskjell, om det er et kjærlighetsforhold eller ikke mellom partene, tidligere kjennskap til hverandre og eventuell utnyttelse er relevante momenter i denne vurderingen.¹⁵⁶ I tillegg vil alderstrinnet partene befinner seg på også være et moment å ta hensyn til.¹⁵⁷

Dersom jevnbyrdighet i alder og utvikling foreligger, vil det være en skjønnsmessig vurdering om det i det enkelte tilfelle er riktig å anvende straffbortfallsalternativet. Som nevnt tidligere aksepteres det noe større aldersforskjell jo eldre fornærmede er, enn om vedkommende er under 14 år. Dette kan tyde på at aldersvilkåret vektlegges i større grad enn utviklingen ved vurderingen av §195 fjerde ledd enn §196 fjerde ledd.

Da det ikke foreligger mye Høyesterettspraksis om jevnbyrdighet, må man ofte se hen til uttalelser i underrettspraksis som kan gi veiledning på hvordan den nærmere vurdering skal foregå. Høyesterett er ikke bundet av tolkninger fremkommet i tingretten, og slike dommer har derfor begrenset rettskildeverdi. Det anses likevel hensiktsmessig å nevne et par synspunkter på helhetsvurderingen som er fremkommet i underrettspraksis.

I en avgjørelse fra Alta tingrett har retten, på bakgrunn av praksis og reelle hensyn, fremhevet noen momenter som kan inngå i helhetsvurderingen: alder, utvikling, graden av

¹⁵⁶ Rt.2005.s.1651

¹⁵⁷ Rt.1990.s.1217

personlig/vennskapsmessig/sosial nærhet mellom partene, utnyttelse, alkoholkonsumering, graden av hensynsfullhet, hvem som tok initiativet, hva den seksuelle omgangen bestod i, om det forelå risiko for graviditet, samt gjerningspersonens etterfølgende opptreden overfor fornærmede.¹⁵⁸

Tingretten hevdet også at Høyesterett i alt for stor grad tolker begrepene alder og utvikling utvidende i forhold til ordlyden. Retten mente at alder kun får selvstendig betydning dersom fornærmede har kommet lenger i utvikling enn andre jevnaldrende. Kun dersom de er jevnbyrdige i utvikling vil alder kunne sette en grense for jevnbyrdigheten.

Jevnbyrdighet i utvikling vil i alle tilfelle ikke være et videre begrep enn jevnbyrdighet i alder.

Kritikken av Høyesterett i denne dommen vil nok ikke ha særlig stor betydning for andre dommeres skjønnsmessige helhetsvurdering. Det er resultatet av helhetsvurderingen som er veiledende, men synspunktene som tas opp er interessante.

Et eksempel på underrettspraksis der jevnbyrdighet i alder og utvikling ble ansett å foreligge, men allikevel ikke anvendt, er gjengitt i en avgjørelse fra Halden tingrett.¹⁵⁹ Fornærmede ble lokket til å utføre oralsex på flere gutter som kom til stedet, men det forelå ikke element av tvang i handlingen. Jenta var ett år yngre enn den yngste tiltalte og de var omtrent likt utviklet fysisk og psykisk. Retten mente likevel at anvendelse av fjerde ledd ikke var passende, da hendelsen ikke bar preg av slik gjensidighet og ”følelsesmessige engasjement” som kreves for å anvende straffbortfallsalternativet.

Dersom partene er jevnbyrdige i alder og utvikling vil straff som nevnt kunne virke urimelig hardt. Det er i forarbeidene uttalt at en for streng reaksjon i et slikt tilfelle vil kunne komme i strid med den alminnelige rettsoppfatning.¹⁶⁰

¹⁵⁸ TALTA-2006-123737

¹⁵⁹ THALD-2008-69400

¹⁶⁰ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.3.4

5.5 Straffeloven 2005

Adgangen til straffbortfall eller nedsettelse av straff under minstestraff ved jevnbyrdighet vil videreføres i ny straffelov. Her vil adgangen være utvidet til å gjelde alle bestemmelser om seksuell omgang med barn, jfr ny straffelov §308. Selv om enkelte tilfelle skal anses som voldtekt eller grov seksuell omgang har dette som nevnt ingen innvirkning på straffbortfall etter denne bestemmelse.¹⁶¹ Det presiseres likevel at adgangen for straffbortfall er snever, og at det skal mye til før bestemmelsen får anvendelse.

Bestemmelsene i ny straffelov vil selvfølgelig beskytte alle barn mot seksuelt overgrep på generelt grunnlag. Behovet for beskyttelse reduseres ikke ved at man eksempelvis er i et kjærlighetsforhold. Regelen om bortfall og nedsettelse av straff ved jevnbyrdighet vil likevel som før gi rom for fleksibilitet i tilfelle der den seksuelle omgangen er frivillig mellom begge parter.¹⁶²

Da minstestrafen for voldtekt mot barn etter den nye straffelov forslås hevet til 3 år, vil det kunne idømmes en straff helt opp til dette lavmålet, selv om retten finner at straffbortfall kan anvendes. Det er uansett opp til rettens skjønn om en straff på tre år gjenspeiler den lave straffverdighet som seksuell omgang mellom jevnbyrdige anses å ha.

¹⁶¹ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.17.3

¹⁶² ibid,pkt.7.12.4.5

6 Foreldelse

6.1 Innledning

Foreldelsesreglene vil i de fleste tilfelle ikke ha stor betydning ved jevnbyrdighet i alder og utvikling. Helhetsvurderingen vil vanskeligjøres etter lang tid, men det er likevel viktig at barn og ungdom har adgang til å anmelde forholdet ved behov når de blir eldre. I det følgende vil det således kort redegjøres for foreldelsesreglene ved seksuell omgang med barn.

6.2 Gjeldende rett

Lovovertridelser av straffeloven blir foreldet når det har gått et visst antall år, og handlingen er således ikke lenger straffbar, jfr strl.§ 66. Foreldelse innebærer således at samfunnet er avskåret fra å forfølge saken. I realiteten går tiltalte fri for straff, selv om bevisene taler for at tiltalte er skyldig. Det er derimot ikke tale om en avvisning av saken.¹⁶³

Den begrensede adgangen til å reise straffesak etter lang tid er begrunnet i ulike hensyn. *Bevisshensynet* går ut på at bevisene blir mer usikre og upålitelige etter hvert som tiden går.¹⁶⁴ I forhold til seksualforbrytelser kan vitneutsagn endres over tid, ofte på bakgrunn av at man glemmer detaljer om overgrepet og fysiske spor på kroppen og gjerningsstedet forsvinner også meget raskt.

Et annet hensyn er at *behovet for straff avtar med årene*.¹⁶⁵ Ved en enkeltforeteelse vil en straffesak etter mange år kunne virke uforholdsmessig tyngende for gjerningspersonen, oftest dersom vedkommende har gått videre i livet, skaffet seg familie, endret livsstil mv. Etter dette hensynet kan reglene fremstå som utarbeidet kun med tanke på konsekvenser for lovbyteren, ikke som et utvidet vern for fornærmede.

¹⁶³ Matningsdal(2009)note614

¹⁶⁴ Andenæs(2004)s.542

¹⁶⁵ ibid,s.543

De ulike fristene for foreldelse fremkommer i strl.§67, og de varierer fra 2 år til 25 år alt etter hvor grove forbrytelsene er.

Fristen for foreldelse ved seksuelle overgrep mot barn er som følger:

10 år ved overtredelse av §§195 og 196 første ledd,

15 år ved overtredelse av §195 første ledd 2.pkt og §196 annet ledd og

25 år ved overtredelse av §195 annet ledd.

Da seksualforbrytelser ofte er en sammenhengende handling over mange år, ville foreldelsesfristen normalt løpe fra det tidspunkt barnet sist ble utsatt for overgrep, jfr §68. Vi har likevel sett at ulike grunner kan føre til at det tar lang tid før fornærmede velger å anmelde et seksuelt overgrep.

I 1998 satte lovgiver derfor inn en regel i §68 første ledd 2.pkt om at fristen ved overtredelse av §195 først begynner å løpe fra fornærmede fyller 18 år.

I 2000 ble også §196 tilføyd, og det samme vil således gjelde for slike overgrep.¹⁶⁶

Det ble ved lovendringen lagt større vekt på hensynet til fornærmede enn lovbrøyteren. For fornærmede er det viktig å få anledning til å anmelde og anlegge sak mot sin overgriper når han eller hun er i stand til dette. Det er ofte i voksen alder fornærmede erkjenner at det har skjedd et overgrep og er klar til å takle det.¹⁶⁷

Et eksempel på et klassisk overgrepstilfelle er at man som svært ung blir utsatt for seksuelle handlinger eller ulike former for seksuell omgang. Handlingene kan vedvare til man er blitt noe eldre. For slike tilfeller er foreldelsesfristen 25 år pga lav alder. Så går den seksuelle omgangen ofte over til å bli samleie, som alene har en foreldelsesfrist på 15 år. Etter fylte 14 år vil dette tilfellet alene gi 10 års foreldelsesfrist.

Strl. §67 fjerde ledd bestemmer at det er den lengste foreldelsesfrist som gjelder for alle overtredelser i en slik situasjon. Dersom små endringer i den seksuelle omgangen og det faktum at man blir eldre ville føre til en kortere foreldelsesfrist, ville hensynet til

¹⁶⁶ Innst.O.nr.92(1999-2000)pkt.6.4.2

¹⁶⁷ Innst.O.nr.38(1997-1998)pkt.2

fornærmedes situasjon ikke være tilstrekkelig ivaretatt. Det er her klart at eksemplet overfor er et vedvarende forhold som i realiteten hele tiden har hatt samme karakter.¹⁶⁸

Grunnet forbudet mot tilbakevirkende lover i Grunnloven §97 vil lovendringen kun få virkning for overgrep etter 01.11.98. Som eksempel vil foreldelsesfristen for et overgrep på et 7 år gammelt barn i 1998 løpe fra barnet fyller 18 år i 2009 og 25 år frem i tid.

6.3 Straffeloven 2005

Ny straffelov 2005 §86 angir foreldelsesfristene for straffansvar. Gjeldende rett videreføres, dog med enkelte språklige endringer.¹⁶⁹

Foreldelsesfristen begynner å løpe etter fylte 18 år ved seksuelle overgrep mot barn under 14 eller 16 år, jfr ny §87 første ledd 2.pkt. Fristen varierer som før fra 10 til 25 år.

Den største endringen ved ny straffelov er at utskutt foreldelsesfrist også vil gjelde for kvalifiserte seksuelle handlinger, som etter ny lov vil likestilles med seksuell omgang, jfr ny §299.

Når foreldelsesfristen avbrytes vil komme klarere frem i den nye lovs §88.

¹⁶⁸ eks.Rt 1994.s1129

¹⁶⁹ Ot.prp.nr.90(2003-2004)pkt.30

7 Straffutmålingsmomenter

7.1 Generelt om straffenivået ved seksualforbrytelser

Straffutmålingen i saker om seksualforbrytelser er et tema som engasjerer og provoserer. Synet på hva som bør straffes og hvor stor straffen bør være er en debatt som stadig pågår i samfunnet. Ofte utvises det stor misnøye med det som oppfattes som lave straffer. I 2000 ble det uttalt at det var viktig at straffutmålingen i slike saker ikke var slik at den kom i strid med den alminnelige rettsoppfatning.¹⁷⁰

Strafferammene ved seksualforbrytelser er vide og gir ikke særlig veiledning for den konkrete straffutmålingen. Lovgiver har gitt uttrykk for at det ønskes høyere straffer for seksualforbrytelser mot barn, og ved lovendringen i 2000 ble det understreket at straffenivået måtte skjerpes. Straffen må likevel stå i forhold til grovheten av forbrytelsen, jfr det alminnelige proporsjonalitetsprinsippet i strafferetten.

Lovgiver fant det ikke nødvendig med en kasuistisk oppregning av straffutmålingsmomenter og rammer for straffenivået, da dette ville føre til en meget omfattende og uoversiktlig lov. Rettspraksis måtte sørge for en heving av straffenivået innenfor de rammene som allerede eksisterte.¹⁷¹

Retten er således gitt et vidt spillerom for eget skjønn ved straffutmålingen. I teorien kan dette føre til at det i enkelte rettskretser utvikles egne straffutmålingstradisjoner slik at tilsynelatende like saker blir bedømt ulikt, men økt adgang til anke og overprøving vil stort sett motvirke dette.¹⁷²

Vide strafferammer medfører imidlertid ikke at lovens maksimumsstraff ofte idømmes der det er mulighet til dette; det skal mye til for at man blir dømt til 21 år i fengsel. Tilfellene

¹⁷⁰ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.6.5.1.4

¹⁷¹ ibid,pkt.2.6

¹⁷² Hennum(2003)s.7

varierer mye og noen handlinger er mer straffverdige enn andre. Lengden på straffen kan således avspeile hvordan det aktuelle krenkede rettsgodet verdsettes av samfunnet.¹⁷³

Det konstateres at straffenivået ved seksualforbrytelser i Norge befinner seg i nedre del av straffeskalaen.¹⁷⁴

7.2 Straffutmålingsmomenter ved seksuell omgang med barn

I tillegg til de straffskjerpende omstendigheter som er nevnt i §§195 annet ledd og 196 annet ledd, foreligger det andre momenter som kan ha innvirkning på straffutmålingen. Det finnes generelle straffutmålingsmomenter i straffeloven som skal vektlegges i straffskjerpende eller formildende retning, men det vil ikke foretas en redegjørelse av disse. Noen av dem vil likevel få større betydning enn andre momenter ved seksuelle overgrep mot barn og vil nevnes i det følgende. I tillegg vil det redegjøres for andre momenter som har særlig betydning ved straffutmålingen i saker om jevnbyrdighet i alder og utvikling. Momentene vil belyses av rettspraksis.

7.2.1 Relevante generelle straffutmålingsmomenter

7.2.1.1 Tidligere straffet for seksualforbrytelser

Dersom tiltalte tidligere er straffet for seksualforbrytelser vil dette kunne vektlegges i skjerpende retning. I tillegg til det straffskjerpende momentet i §195 bokstav d og §196 bokstav d om tidligere overtredelse, finnes det som nevnt en generell bestemmelse i strl. §61 om gjentakelsesstraff, men denne får begrenset anvendelse. Gjentakelsesstraff begrunnes med at det må reageres strengt mot personer som, til tross for tidligere reaksjoner fra rettsapparatet, velger å fortsette sine straffverdige handlinger mot barn.

Ved jevnbyrdighet i alder og utvikling kan dette være et moment i helhetsvurderingen som taler mot at straffbortfallsregelen skal anvendes. At tiltalte igjen har hatt seksuell omgang

¹⁷³ Strandbakken, Matningsdal(2004)s.16

¹⁷⁴ LA-2008-150415

med et barn taler for at straffbortfall ikke vil være riktig i et slikt tilfelle, frivillighet og jevnbyrdighet til tross.

7.2.1.2 Tiltaltes alder

Tiltaltes alder kan være et straffutmålingsmoment i forhold til seksuell omgang med barn, se for eksempel strl.§55.

Ved seksualforbrytelser mot barn vil dette momentet ha liten selvstendig betydning i forhold til reglene om jevnbyrdighet i alder og utvikling, da mange av tilfellene med ung gjerningsperson nettopp fanges opp av straffbortfallsregelen. Det vises for øvrig her til redegjørelsen i pkt.5 flg.

Der *tiltalte er vesentlig eldre enn fornærmede* har det ofte vært et moment for å vurdere forholdet som særlig alvorlig. Når det gjelder jevnbyrdighetsvurderingen vil høy alder på tiltalte ofte føre til at aldersforskjellen mellom partene blir for stor til at straffbortfall kan anvendes.

7.2.2 Straffutmålingsmomenter ved straffbortfall på grunn av jevnbyrdighet

7.2.2.1 Alder for øvrig

Fornærmedes unge alder er et moment i seg selv som trekkes frem i straffskjerpene retning ved straffutmålingen. Selv om jevnbyrdighet anses å foreligge, vil selve det faktum at fornærmede er vesentlig yngre enn 14 år kunne tale for at straffbortfall ikke anvendes.

Et eksempel på at jevnbyrdighet ikke forelå da fornærmede var under 14 år, finnes i LF-2007-93999. Her var de to fornærmede i saken hhv. 12 år og 5 mnd, og 12 år og 1 mnd. De to tiltalte var hhv. 16 år og 5 måneder og 16 år og 2 måneder på gjerningstiden. Uttalt at aldersforskjeller på rundt 4 år ikke kunne føre til straffbortfall der fornærmede er så ung. I andre saker om jevnbyrdighet der aldersforskjellene var så store, har fornærmede vært over 14 år.

7.2.2.2 *Kjærlighetsforhold ved jevnbyrdighet*

Det er oftest ved kjærlighetsforhold at §196 fjerde ledd vurderes å få anvendelse. I ungdomsskolealder kan aldersgrensene lett viskes ut, og enkelte innleder et forhold med personer som er eldre enn dem selv. Det er ikke alltid slik at ungdommene angrer eller får fysiske eller psykiske problemer ved å eksperimentere med egen seksualitet i et forhold. Bestemmelsene er laget først og fremst for å verne ungdommene mot uønsket oppmerksomhet av seksuell art eller at de føler seg tvunget av samfunnet til å delta i slike handlinger.¹⁷⁵

I kjærlighetsforhold har følelser og intimitet større plass enn ved den rent tilfeldige seksuelle omgangen som kan finne sted på fester og i andre sosiale sammenhenger, og følelsesmessig engasjement er som nevnt et moment i vurderingen om straffbortfall bør anvendes.

Ved kjærlighetsforhold vil det trolig være foreldre eller foresatte som anmelder forholdet til politiet, da det forutsettes at handlingen er ønsket og gjensidig fra partene selv. Seksuell omgang utenfor slike forhold vil sjelden være kjent for omverdenen, i hvert fall ikke for foreldre eller foresatte. På den annen side kan nettopp det tilfelle at man er kjærester være godtatt av foreldre eller foresatte, noe som innebærer at den seksuelle omgangen sjelden blir anmeldt. Av denne grunn vil det i denne aldersgruppen være store mørketall, og kun et fåtall av tilfellene behandles i rettssystemet.

Høyesterett har gitt uttrykk for at dersom det foreligger et kjæresteforhold mellom de berørte, er dette å anse som en formildende omstendighet i straffutmålingen, jfr blant annet Rt 2002 s.785.

At det forelå jevnbyrdighet og at partene tidligere hadde vært kjærester, ble vektlagt ved straffbortfallsvurderingen i Rt 2003 s.442.

¹⁷⁵ Syse(1997)kap.3.2

Der straff bortfaller, kan retten også komme til at det ikke har vært et gjensidig kjæresteforhold mellom partene, jfr Rt 2005 s.1651. Straffbortfallet ble her begrunnet i andre omstendigheter ved forholdet, eksempelvis at det ikke var tilstrekkelig bevist at forholdet bar preg av slik utnyttelse at det fikk betydning ved straffutmålingen. Tiltalte ble her dømt for andre straffbare forhold.

7.2.2.3 Kjærlighetsforhold uten jevnbyrdighet

Det kan foreligge kjærlighetsforhold mellom partene uten at vilkårene for jevnbyrdighet i alder og utvikling er oppfylt.

Selv om straffbortfallsalternativet ikke kommer til anvendelse, kan slike forhold vektlegges i formildende retning ved straffutmålingen og vil også være utslagsgivende dersom ingen straffskjerpende momenter vektlegges i særlig grad. Straffen kan dermed reduseres på grunn av rimelighetshensyn. Det er likevel lettere å anse et kjærlighetsforhold som formildende dersom partene er jevnbyrdige i alder, enn om det er stor aldersforskjell mellom dem.

Om det foreligger et kjærlighetsforhold mellom tiltalte og fornærmede har vært oppe til vurdering i en rekke saker.

I forarbeidene til ny straffelov 2005 er det uttalt at selv om partene oppfatter seg som kjærester, betyr ikke det at forholdet er jevnbyrdig eller at den mindreårige ikke har behov for den beskyttelsen som straffeloven gir.¹⁷⁶ Eksempelene nedenfor omhandler tilfeller der partene selv er enige om at det foreligger et kjærlighetsforhold, men hvor retten legger varierende vekt på dette ved straffutmålingen.

I Rt 2002 s.1350 hadde en 25 år gammel mann samleie med sin 13 ½ år gamle kjæreste. Her ble kjærlighetsforholdet mellom dem tillagt vesentlig vekt i formildende retning ved straffutmålingen. På bakgrunn av andre straffskjerpende momenter ble straffen satt til 2 år, hvorav 1 år og 9 mnd ble gjort betinget. Dette viser at selv et kjærlighetsforhold mellom en voksen og et barn vil ligge i nedre del av straffeskalaen.

¹⁷⁶ Ot.prp.nr.22(2008-2009) pkt.7.12.4.5

I Rt 2004 s.278 var det over 13 års aldersforskjell mellom tiltalte og fornærmede, men det forelå et gjensidig og akseptert kjærlighetsforhold mellom dem. At forholdet var akseptert av omverdenen og foreldre ble likevel ikke tillagt vekt i formildende retning, da retten anså det svært kritikkverdig at han i det hele tatt hadde tatt kontakt med fornærmede da hun nettopp hadde fylt 14 år og utviklet et kjærlighetsforhold med henne. Tiltalte var 27 år da han tok kontakt gjennom Internett. Mindretallet ville som lagmannsretten legge vesentlig større vekt på at det forelå et gjensidig kjærlighetsforhold mellom dem i straffutmålingen, slik som i Rt 2002 s. 1350. Straffen ble ubetinget fengsel i 60 dager.

Dersom partene tidligere har vært kjærester, kan dette føre til at straffbortfallsalternativet vurderes anvendt.

I Rt 2002 s.785 hadde fornærmede på 13 år og 9 mnd og tiltalte på 20 år tidligere vært kjærester i lang tid forut for den seksuelle omgangen. Aldersforskjellen mellom partene var ikke så stor, men jevnbyrdighet i alder og utvikling ble ikke ansett å foreligge i dette tilfellet. Likevel ble kjærlighetsforholdet tillagt vesentlig vekt i formildende retning. Straffen ble satt til fengsel i ett år, hvorav 30 dager ubetinget.

At det foreligger et nært og tillitsfullt forhold mellom partene kan noen ganger få samme betydning som et kjæresteforhold ved straffutmålingen.

I en ny høyesterettsdom uttalte retten at det forhold at det var et nært vennskapsforhold mellom partene måtte vektlegges i formildende retning ved straffutmålingen, jfr HR-2009-327-A. Fornærmede var 13 år og 7-8 mnd og tiltalte var 18 år og 1-2 måneder på gjerningstiden. Jevnbyrdighet var etter tingrettens behandling ikke lenger et tema i saken, og straffen ble satt til betinget fengsel i ett år og 9 mnd.

I Rt 2005 s 1274 ble det forhold at det forelå et nært og fortrolig vennskap mellom partene tillagt vekt ved straffutmålingen. Tiltalte var 18 år og 10 mnd og fornærmede var 13 år og 8 mnd på gjerningstiden. Jevnbyrdighet forelå ikke. Høyesterett sluttet seg til tingrettens uttalelser om at forholdet ” iallfall må få nesten samme betydning for straffutmålingen som et kjæresteforhold ”. Straffen ble satt til to års fengsel, hvorav ett år og 9 mnd var betinget.

I Nordhordland tingretts dom av 25.02.09 ble en 19 år gammel mann dømt til fengsel i 75 dager, hvorav 45 dager ble gjort betinget. Vedkommende ble straffet til tross for at verken fornærmede på 14 år eller hennes foreldre ønsket at tiltalte skulle straffes. Det forelå et kjærlighetsforhold mellom dem, og de hadde i tillegg bodd sammen i et halvt år. Retten la vekt på at det er den voksne part som har ansvaret for at det ikke blir samleie med noen under 16 år, og at det måtte reageres mot dette.¹⁷⁷

Det hender at retten kommer til at det ikke foreligger noe gjensidig kjærlighetsforhold mellom partene i saker der dette er påberopt eller er et moment i vurderingen. Grunnen til dette kan være at forholdet ikke er gjensidig mellom partene, at den seksuelle omgangen var foranlediget av ensidig forelskelse mv.

I HR-2009-326-A var en av de fornærmede forelsket i tiltalte, men det var for retten klart at det ikke var et kjærlighetsforhold mellom dem. Jevnbyrdighet forelå ikke da handlingen bar preg av utnyttelse og pågående, planmessig atferd. Skadepotensialet for fornærmede var dessuten massivt og uoversiktlig. Aldersforskjellen mellom dem var dessuten for stor til at vilkårene var oppfylt, da tiltalte var 30 år og fornærmede var 14 år på gjerningstiden.

I Rt 2005 s.559 var fornærmede forelsket i tiltalte, men følelsene var ikke gjengjeldt fra tiltalte. Kjærlighetsforhold forelå da ikke og kunne ikke vektlegges i formildende retning. Aldersforskjell var for stor til at det forelå jevnbyrdighet, da tiltalte var 22 år og fornærmede var 13 år og 9 mnd. Straffen ble 2 år og 1 mnd, hvorav 6 mnd betinget.

I Rt 2002 s.844 var aldersforskjellen mellom tiltalte og de fornærmede for stor til at jevnbyrdighet forelå. Tiltalte var 21 år mens de fornærmede var hhv. 14 år og 2 mnd og 15 år og 9 mnd gamle. Lagmannsretten uttalte at det ikke var noe kjærlighetsforhold mellom dem, og at det i tillegg var oppnådd kontakt fra tiltaltes side kun for å tilfredsstille et

¹⁷⁷ Nordhordland tingrett, saksnr: 08-192997MED-NOHO

kortsiktig, seksuelt behov. Høyesterett sa seg enig i dette og 30 dagers ubetinget fengsel var ansett passende.

Av dommene referert overfor, ser man at dersom partene har et nært vennskapsforhold er straffen omtrent likelydende som når partene er kjærester. Likevel er det påfallende at alderforskjellene i disse tilfelle varierer mye. At retten kommer til at kjærlighetsforhold ikke foreligger vil nødvendigvis ikke føre til strengere straff enn dersom partene tidligere har vært kjærester. Det er likevel klart at et mulig kjærlighetsforhold har mye å si i formildende retning ved straffutmålingen.

7.2.2.4 At den seksuelle omgangen er samleie

I saker der jevnbyrdighet etter er et tema, vil det kunne være et moment i straffutmålingen hva den seksuelle omgangen bestod i. Der fornærmede er under 14 år, vil det være særlig straffskjerpene om den seksuelle omgangen bestod i samleie, noe som er kommet til uttrykk ved en minstestraft på to år.

Et eksempel på at jevnbyrdighet var ansett å foreligge er LA-2001-719. Etter en samlet vurdering om straffbortfall burde benyttes, kom lagmannsretten til at saken var av så alvorlig karakter, at adgangen til å frifinne tiltalte ikke burde benyttes. Tiltalte var her 20 år gammel og fornærmede var 13 år og 10 mnd. Det var spesielt vist til at det var tale om seksuell omgang i form av samleie med et barn under 14 år.

Dersom retten finner at jevnbyrdighet ikke foreligger, vil det forhold at fornærmede er rundt 14 år gammel normalt tale for en ubetinget fengselsstraff når den seksuelle omgangen er samleie, jfr Rt 2002 s.730.

Et spørsmål kan være om antall samleier har betydning for straffutmålingen. Dersom partene har hatt et gjensidig kjærlighetsforhold, har retten uttalt at dette ikke vil være et skjerpende moment av stor vekt, selv om jevnbyrdighet ikke anses å foreligge, jfr uttalelser i LG-2006-54073.

Rettspraksis viser dermed at samleie generelt er et straffskjerpende moment, særlig i de tilfelle som rammes av §195.

7.2.2.5 Fornærmedes forhold

Dersom tiltalte blir dømt etter §195 eller §196, vil nok et frittstående utsagn fra retten i formildende retning om fornærmedes tilsynelatende ”medvirkning” og tidligere seksuelle erfaring kunne være skadelig for offerets omdømme og troverdighet senere i livet.¹⁷⁸

Dersom straff bortfaller på grunn av jevnbyrdighet etter fjerde ledd, kan en uttalelse om fornærmedes fremtoning og tidligere seksuelle erfaring i noen grad være berettiget. Det forhold at man selv har tatt initiativet til seksuell omgang med andre jevnaldrende kan tale for at retten i sitt skjønn vurderer også slike omstendigheter. Om jevnbyrdighet ikke anses å foreligge vil en slik uttalelse kunne virke skadelig for fornærmedes rykte, og retten bør være forsiktig med svulstige beskrivelser som kan oppfattes som en konstatering av fornærmedes skyld i forholdet.¹⁷⁹

En undersøkelse av rettspraksis i en særavhandling ved universitetet i Oslo avdekket at fornærmede under 12 år ofte ble sett på som et barn i ordets rette forstand, og fornærmedes forhold fikk ikke særlig omtale av retten. Dersom fornærmede var over 12 år spilte fornærmedes atferd inn på straffutmålingen i større grad. En årsak kunne være at kjønnsmodenhet som regel inntreffer i 12-13års alderen, og at retten så det som et moment for at dennes fremtreden i varierende grad ”forårsaket” den seksuelle omgangen.¹⁸⁰

I Rt 1964 s.122 var fornærmede 14-15 år gammel, mens tiltalte var 23 år. Stor aldersforskjell førte til at straffbortfall ikke kunne anvendes etter Høyesteretts vurdering, men herredsretten bemerkninger om fornærmedes forhold må kommenteres. Herredsretten vurderte forholdet dit hen at straffbortfall kunne anvendes på bakgrunn av andre forhold

¹⁷⁸ Røstad(1967)s.359,1.spalte

¹⁷⁹ op.cit

¹⁸⁰ avsnittet:Ysen(1989)s.51

enn alder og utvikling. Det var uttalt av retten at forholdene i hennes hjem hadde vært ”mer enn alminnelig løse” og det faktum at fornærmede tidligere hadde hatt samleie med 7 andre gutter gjorde saken svært særegen. Hennes erfaring var etter herredsrettens mening like fremskredet som tiltaltes.

At fornærmede har tidligere seksuell erfaring trekkes også frem i formildende retning ved vurderingen om partene skal anses jevnbyrdige i utvikling, jfr eksempelvis LA-2006-7912 og LB-2007-83355.

Av rettspraksis ser vi her at retten er tilbakeholden med å legge for stor vekt på fornærmedes forhold i straffutmålingen, noe som likevel kan berettiges dersom partenes jevnbyrdighet i utvikling kan føre til straffbortfall.

7.2.2.6 Utnyttelse muliggjort av opparbeidet tillit

Straffeloven har en egen bestemmelse om misbruk av tillit i forhold til seksuell omgang, jfr §193 og her er strafferammen inntil 5 års fengsel.

I saker om overtredelse av §§195 og 196 er misbruk av tillit også et eget moment i straffskjerpene retning. Det finnes mange eksempler på at domstolene har lagt avgjørende vekt på at gjerningspersonen har utnyttet sin stilling eller posisjon i forhold til fornærmede. Ofte er det ikke ansett som et tillitsbrudd kun overfor fornærmede, men også overfor dennes foreldre og øvrige familie.

Særlig i saker der partene er jevnbyrdige i alder og utvikling vil det være et straffskjerpene moment om tiltalte har utnyttet eller forledet fornærmede til å tro at forholdet er gjensidig og basert på tillit.

I Rt 2005 s. 1651 uttalte førstvoterende at særlig det forhold at den fornærmede blir utnyttet, kan lede til at straffbortfall ikke bør anvendes. I den konkrete saken hadde fornærmede gått og lagt seg i en seng, noe som tiltalte utnyttet slik at han kunne ha samleie med henne. Tiltalte var da 19 år og 2 mnd mens fornærmede var 15 år og 3 mnd. Han hadde i tillegg forsøkt å oppnå seksuell kontakt med flere av jentene som var tilstede på festen. Utnyttelsesmomentet ble i lagmannsretten tillagt begrenset vekt, og under sterk tvil

kom Høyesterett til at straff burde bortfalle. Tiltalte ble imidlertid straffet for et annet forhold.

I en ny dom fra Høyesterett uttaler retten at samleiene med to jenter på hhv. 12 år og 14 år var et resultat av ”pågående og planmessig atferd” over lang tid, med den hensikt å bygge opp tillit og fortrolighet. Dette var klart straffskjerpende, særlig da en av de fornærmede var forelsket i tiltalte, jfr HR-2009-326-A. Jevnbyrdighet forelå ikke.

Rettspraksis viser her at utnyttelsesmomentet er svært relevant i vurderingen av straffbortfall, men at andre momenter vektlegges i større grad. Uttalelsene fra Høyesterett er klare nok, og det skal nok mye til å gi straffbortfall dersom utnyttelse er bevist i det konkrete tilfellet.

7.2.2.7 Prevensjonsbruk

Som tidligere nevnt er faren for *fysiske og psykiske skadevirkninger* en vesentlig del av hensynene bak å beskytte barn mot seksuelle overgrep. I tillegg til at skadevirkninger har vært en fremtredende faktor i utarbeidelsen av bestemmelsene og strafferammene i loven, kan et slikt moment trekkes frem som straffskjerpende i den konkrete straffutmålingen.

Manglende bruk av prevensjon er et moment som kan vektlegges i straffskjerpende retning, også dersom retten kommer til at jevnbyrdighet i alder og utvikling foreligger.

Dette momentet vil være et ledd i vurderingen om straffbortfall skal gis, eller om manglende bruk av prevensjon tilsier at det bør reageres med straff, jfr Rt 2002 s.1350.

I Rt 2002 s.730 ble det etter en vurdering ikke ansett å foreligge jevnbyrdighet i alder og utvikling, men nærhet i alder fikk betydning ved straffutmålingen. Førstvoterende uttalte at domfelte var sterkt å bebreide for at det ikke ble benyttet prevensjon. Faren for graviditet var her fremtredende.

I straffskjerpende retning har det vært vektlagt at det ikke ble benyttet prevensjon i et langvarig kjæresteforhold, jfr eksempelvis LG-2006-54073. Fullstendig straffbortfall ble ikke anvendt da tiltalte var 22 år og fornærmede 15 år og 2 mnd da forholdet startet.

Der det har vært et kjærlighetsforhold mellom partene, er det faktum at det er benyttet prevensjon tillagt vekt i formildende retning ved straffutmålingen, jfr eksempelvis LE-1993-2730.

Som rettspraksis viser vil manglende bruk av prevensjon være et sentralt moment, særlig med tanke på de skadevirkningene som kan oppstå ved ubeskyttet samleie.

7.2.2.8 Alkohol

Alkoholkonsumering er ofte foranledningen til den seksuelle omgangen mellom ungdommer.

Det vil være et særlig straffskjerpende moment i straffutmålingen at gjerningspersonen har skjenket fornærmede alkohol eller andre rusmidler. Ved en jevnbyrdighetsdrøftelse kan alkoholrus tale for at den seksuelle omgangen ikke var frivillig eller gjensidig ønsket fra begge parter. Det foreligger derimot ikke mye Høyesterettspraksis der alkohol var et straffskjerpende moment i vurderingen om straffbortfall skulle anvendes eller ikke.

Det finnes likevel et eksempel der retten vurderte alkoholinntaket forut for den seksuelle omgangen. I Rt 2005 s.101 var fornærmede på 15 år beruset, flere hadde hatt seksuell omgang med henne, men det forelå kun strafferettslige bevis mot to 20 år gamle menn. Jevnbyrdighet i alder og utvikling kunne være oppfylt på grunn av liten aldersforskjell, men forholdets objektive grovhet førte til at eventuell straffereduksjon ikke kunne begrunnes i dette momentet. Det ble derimot i bevisvurderingen særlig lagt straffskjerpende vekt på at fornærmede nærmest ble tvunget til å drikke alkohol forut for overgrepene, og at beruselsen førte til grov utnyttelse av vedkommende.

7.2.2.9 Lang tid fra gjerningstidspunkt til dom

Dersom fornærmede er svært ung kan denne omstendighet som nevnt føre til at en sak først blir anmeldt og påtalt en god stund etter den seksuelle omgangen fant sted. Et slikt tidsforløp forekommer erfaringsmessig i saker om seksuelle overgrep mot barn, og vil ikke i seg selv føre til nedsettelse av straffen, jfr Rt 2005 s.564.

I saker der jevnbyrdighet i alder og utvikling kan føre til straffbortfall er det ikke like avgjørende i straffutmålingen om det er gått lang tid fra den seksuelle omgangen fant sted til dom er avsagt. Som nevnt blir slike tilfelle som regel anmeldt av andre personer enn de involverte, som for eksempel foreldre eller foresatte. Det at det har gått lang tid kan likevel virke hemmende på vurderingen av om jevnbyrdighet foreligger. Daværende fysiske og mentale utvikling kan vanskelig bringes på det rene om det har gått lang tid.

I Rt 2005 s.101 uttalte Høyesterett at det ikke kunne bebreides de domfelte at det var gått lang tid i saksprosessen, og at dette måtte tillegges en viss vekt i formildende retning. Straffbortfall ble ikke gitt på grunn av sakens alvorlige karakter.

7.3 Straffeloven 2005

Selv om kapitlet om seksualforbrytelser i ny straffelov 2005 ikke er trådt i kraft, finnes det likevel uttalelser om straffenivået i forarbeidene til den nye loven. Under forutsetning av at Stortinget slutter seg til lovforslaget, vil det være grunnlag for en gradvis heving av straffenivået, særlig for å fange opp den utviklingen som har kommet til uttrykk i proposisjonen.¹⁸¹

Også etter lovens ikrafttredelse vil det kunne være behov for senere justeringer av straffenivået for å reflektere den til enhver tid rådende oppfatning av hva som anses som riktig straff.¹⁸²

¹⁸¹ Ot.prp.nr.22(2008-2009)pkt.7.12.4.5

¹⁸² ibid,pkt.7.12.4.5

Det er ved lov av 7.mars 2008 inntatt generelle regler i den alminnelige del om straffskjerpene og formildende omstendigheter hhv. ny §§77 bokstav a-k og 78. Bestemmelsene vil tre i kraft da den spesielle del er ferdigstilt. Her vil blant annet omstendigheter som stort skadepotensial, hensynsløshet, utnyttelse og tidligere straffedom av samme art være straffskjerpene omstendigheter. Formildende omstendigheter vil blant annet være forebyggelse av skade, lang tid siden lovbruddet, ikke tidligere straffedømt med videre. Bestemmelsene er ikke uttømmende, og andre omstendigheter vil også kunne tillegges vekt som før.¹⁸³ Oppregningen tilsvarer i stor grad straffskjerpene omstendigheter i strl.§§195 og 196, samt de generelle straffutmålingsreglene.

¹⁸³ Ot.prp.nr.8(2007-2008)pkt.12.1

8 Straffereaksjoner

Ved seksuell omgang med barn er det klare utgangspunkt at retten skal idømme ubetinget fengsel, og minstestrafen ved samleie på 2 år setter et utgangspunkt for bedømmelsen. Stor aldersforskjell, brudd på tillit, fare for store skadevirkninger med mer er som nevnt omstendigheter som Høyesterett legger stor vekt på ved helhetsvurderingen av jevnbyrdighet, og som kan begrunne ubetinget straffereaksjon.

Gjennomgangen av gjeldende rett viser derimot at i saker der jevnbyrdighet er et tema, er det ulike nyanser ved handlingen som spiller inn ved vurderingen av straffverdighet og straffereaksjoner.

Eksempler fra rettspraksis viser tilfeller der det ble gitt ubetinget fengselsstraff etter en jevnbyrdighetsvurdering.

I Rt 2005 s.101 tilsa alvorlighetsgraden i saken at begge domfelte fikk ubetinget fengsel, hhv. 1 år og 6 mnd og 1 år.

I Rt 2002 s.730 ble domfelte ilagt straff på 60 dagers ubetinget fengsel, også pga sakens alvorlighetsgrad.

Rt 2004 s.278 ble tiltalte også dømt til 60 dagers ubetinget fengsel, selv om partene var i et gjensidig kjærlighetsforhold. Aldersforskjellen på 13 år var for stor til å gi straffbortfall.

Straffen ved jevnbyrdighet gis imidlertid også som deldom, jfr strl.§ 52 nr.2, som er en blanding av ubetinget og betinget fengsel. Retten finner i disse tilfeller at en fullt ut ubetinget reaksjon vil være for streng, men at ulike aspekter ved en sak taler for at straff likevel bør gis. Deldom gis særlig ved kjærlighetsforhold eller et nært, vennskapelig forhold mellom partene, men der det etter en helhetsvurdering ikke kan gis fullstendig straffbortfall.

I forarbeidene er det uttalt at den økte adgangen til å avsi deldom bør unntaksvis kunne benyttes til å avbøte urimelige resultater av lovbestemt minstestraft, men bør ikke uthule betydningen av den.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Ot.prp.nr.28(1999-2000)pkt.3.3.4

Et eksempel på idømt deldom er Rt 2002 s.785, der straffen ble satt til 1 års fengsel, hvorav 30 dager ubetinget. Partene hadde tidligere vært kjæresten.

Et annet tilfelle er Rt 2005 s.1274, der straffen ble 2 års fengsel, hvorav 1 år og 10 mnd betinget på grunn av det nære vennsforholdet mellom partene. Samme resultat ble gitt i HR-2009-327-A. I de fleste saker om jevnbyrdighet vil således den betingede delen av straffen være høyere enn den ubetingede del, noe som gjenspeiler den lave straffverdigheten ved handlingen.

Ved høy alvorlighetsgrad og der jevnbyrdighet ikke foreligger, har retten utmålt straff på 2 år og 1 mnd, hvorav 6 mnd betinget, jfr Rt 2005 s.559. Den ubetingede delen av straffen var her større, nettopp på grunn av straffverdigheten.

I saker der straffen fullt ut betinget, har tiltaltes forhold med tanke på ung alder, tragiske oppvekstvilkår og barnevernskontakt hatt innvirkning på resultatet, eksempelvis HR-2009-592-A. Jevnbyrdighet var imidlertid ikke vurdert i dette tilfelle.

Der ubetinget fengsel anses for vidtgående og betinget fengsel for mild etter en jevnbyrdighetsvurdering, kan retten vurdere om samfunnsstraff skal idømmes.

Samfunnsstraff er en mellomting av ubetinget og betinget fengsel, og kan gå ut på samfunnsnyttig tjeneste, program eller andre tiltak som er egnet til å motvirke at man på ny begår kriminelle handlinger.¹⁸⁵ Hjemmel for samfunnsstraff er strl. §28a.

Det er særlig annet ledd som kan åpne for samfunnsstraff i saker der jevnbyrdighet har vært et vurderingstema, og der det ellers ville vært idømt helt eller delvis betinget fengsel. I forarbeidene er det uttalt at det vil være en egnet reaksjon for unge lovbytere som trenger en umiddelbar reaksjon på handlingen med tydelige konsekvenser ved brudd.¹⁸⁶ Blir samfunnsstraff ikke gjennomført, må lovbyteren i fengsel.

¹⁸⁵ Ot.prp.nr.90(2003-2004)pkt.22.1

¹⁸⁶ Ot.prp.nr.5(2000-2001)pkt.9.1.4

Selv om loven ikke hindrer bruk av samfunnsstraff ved jevnbyrdighet, foreligger det ingen Høyesterettspraksis der helhetsvurderingen har resultert i denne straffereaksjonen.

Spørsmålet er hvorfor domstolene i stedet velger å idømme helt eller delvis betinget straff i slike tilfelle.

I saker der det vurderes å idømme samfunnsstraff, er det normalt lovovertræderens individuelle forhold som blir avgjørende ved vurderingen.¹⁸⁷ Høyesterett har uttalt at det skal klare individualpreventive hensyn og svært særegne forhold til for at gjerningspersonen dømmes til samfunnsstraff, jfr et spesielt tilfelle i Rt 2004 s.327. Tiltalte var 17 år, fornærmede var 7 år og handlingen var et engangstilfelle. Han ble dømt til 240 timers samfunnsstraff.

Individualpreventive hensyn vil ofte ikke være særlig fremtredende ved jevnbyrdighet, da vurderingen ofte omhandler omstendigheter ved handlingen som ikke er knyttet til partenes personlige forhold. At partene tilhører ustabile miljøer eller har hatt en vanskelig oppvekst vil ikke være typisk i en slik sak.

I underrettspraksis har retten uttalt at allmennpreventive grunner taler mot å anvende samfunnsstraff, men for ubetinget fengsel.¹⁸⁸ Dette gjelder også dersom det ikke foreligger jevnbyrdighet, men et kjærlighetsforhold mellom partene.¹⁸⁹ I underrettspraksis er det imidlertid fremhevet at handlingens grovhet og fornærmedes unge alder vil kunne hindre bruk av samfunnsstraff.¹⁹⁰ Det allmennpreventive hensyn taler således først og fremst for at straffbortfall ikke gis. At hel eller delvis betinget straff velges fremfor samfunnsstraff kan derfor være et resultat av at reaksjonene begrunnes i ulike hensyn.

Det eksisterer likevel ett tilfelle i underrettspraksis der samfunnsstraff for en av de tiltalte ble gitt. Jevnbyrdighetsvilkårene i saken var for så vidt oppfylt, men forholdet ble regnet som for straffverdig til å idømme fullstendig straffbortfall. Tiltalte filmet hendelsen, som

¹⁸⁷ Holmboe(2004)s.535

¹⁸⁸ TALTA-2006-123737

¹⁸⁹ LG-2005-180431

¹⁹⁰ LH-2003-212

foregikk foran flere tilskuere. Vedkommende ble ilagt 33 timers samfunnsstraff, med subsidiær fengselsstraff på 36 dager.¹⁹¹

I Rt 2005 s.564 ble bruk av samfunnsstraff vurdert. Tiltalte var 21 år gammel og fornærmede var 13 år og 10 mnd. Det forelå ikke et kjærlighetsforhold, og samleiene resulterte i smitte av klamydia. Retten uttalte at hensynet til straffens formål tilsa at ubetinget fengsel måtte idømmes da tiltalte var voksen, og samfunnsstraff kunne uansett ikke idømmes for et så alvorlig seksualovergrep.

I Trondheim tingretts dom av 09.02.09 ble en 19 år gammel mann dømt til 240 timers samfunnstjeneste for seksuell omgang med 5 jenter, der den yngste var 13 år. Retten la vekt på at tiltalte var under 18 år på gjerningstiden, at det forelå jevnbyrdighet og at han var kjæreste med en av jentene. Utnyttelsesmomentet var likevel så fremtredende at det stengte for bruk av straffbortfall, og det var behov for en straff som virket individualpreventivt.¹⁹²

Gjennomgangen av rettspraksis viser at selv om ubetinget fengsel er et utgangspunkt ved seksualforbrytelser mot barn, tilsier straffverdigheten i enkelte tilfeller at det reageres med mildere straffer. I de saker der det er gitt ubetinget straff, har alvorlighetsgrad og aldersforskjell mye å si, mens det ved deldom er kjærlighetsforhold som er fremtredende. At betinget dom brukes der jevnbyrdighetsvilkårene ikke er oppfylt, viser at retten kan omgå lovens bestemmelser dersom reelle hensyn taler for det. Samfunnsstraff er etter praksis kun en egnet reaksjon dersom sterke individualpreventive grunner er fremtredende.

Ved forslaget til ny straffelov 2005 er fremdeles utgangspunktet at straffen for seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år skal være ubetinget fengsel. Om jevnbyrdighet i praksis vil føre til lavere straffer enn etter någjeldende straffelov, er derfor vanskelig å forutse. At straffbortfall kun skal gis i snever utstrekning ved jevnbyrdighet tilsier likevel at

¹⁹¹ THALD-2008-69400

¹⁹² Trondheim tingrett, saksnr:08-159287MED-TRON

de ovennevnte straffereaksjoner som hel eller delvis betinget fengsel vil benyttes i stor utstrekning.

9 Avslutning

Oppgaven har vist hvordan rettsapparatet behandler saker der jevnbyrdighet i alder og utvikling kan gi straffbortfall etter §§195 fjerde ledd og 196 fjerde ledd. De få Høyesterettsdommene som omhandler jevnbyrdighet i alder og utvikling gir en viss veiledning for hva domstolene vektlegger i sin vurdering av straffbortfallsalternativet. Ulike momenter vektlegges forskjellig ved straffutmålingen, og ingen saker er så like at det danner grunnlag for en reell sammenligning. Likevel ønsker jeg å fremheve enkelte punkter i avhandlingen som jeg finner av stor interesse.

At handlinger som er begått mellom jevnbyrdige anses som mindre straffverdige enn andre overtredelser av §§196 og 195, fremkommer klart av fremstillingen ovenfor. En av de viktigste indikatorer på straffverdighet er faren for skadevirkninger ved den seksuelle omgangen. Ved jevnbyrdighet i alder og utvikling – da særlig ved kjærlighetsforhold - er faren for skadevirkninger ikke så fremtredende, ofte på grunn av gjensidighet og følelsesmessig tilknytning til hverandre.

En kort oppsummering av rettspraksis viser at Høyesterett gir straffbortfall i de fleste saker der jevnbyrdighet i alder og utvikling foreligger. Momenter som særlig vektlegges i formildende retning ved straffutmålingen er alder på partene og kjærlighetsforhold, enten ved eller uten jevnbyrdighet. I straffskjerpene retning er det særlig tidligere straffedom, lav alder på fornærmede, ensidige følelser, type seksuell omgang, utnyttelsesmomentet og manglende bruk av prevensjon som vektlegges. Disse momenter vil også ha betydning for selve straffverdighetsvurderingen.

Den lave straffverdigheten gjenspeiles også i reaksjonene som utmåles. Er retten kommet til at tiltalte ikke kan frifinnes, til tross for jevnbyrdighet, er det omstendigheter ved handlingene som tilsier at en viss straff må utmåles. Utstrakt bruk av deldom gir likevel et inntrykk av at man bør reagere mot at man har seksuell omgang med et barn under 14 eller 16 år, om enn i varierende grad.

At det er en viss tilbakeholdenhet i rettspraksis ved å idømme fullstendig straffbortfall illustrerer dette utgangspunktet. Manglende bruk av samfunnsstraff tilsier også at denne reaksjonsformen ikke egner seg som alternativ for de tilfeller som strl.§§195 og 196 er ment å regulere.

At lovgiver har valgt å videreføre muligheten for straffbortfall, tyder på at den alminnelige rettsfølelse og synet på seksuell omgang mellom jevnaldrende ikke har endret seg med årene. At ungdommer som frivillig og gjensidig ønsker seksuell omgang med sin partner ikke blir straffet strengt, ivaretar hensynet til ungdommers seksualliv. Ungdommer må få rom til å utforske sin seksualitet uten for mye innblanding fra samfunnet.

Forutsetningen er at den seksuelle omgangen foregår innenfor rammer som er akseptable og sunne, uten noen form for utnyttelse eller forledelse.

10 Lov- og forarbeidsregister, dommer og litteraturliste

LOVREGISTER

- 1814 Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814 (Grunnloven)
- 1842 Lov angaaende Forbrydelser av 20de August 1842 (Kriminalloven)
- 1902 Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr.10 (straffeloven)
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22.mai nr.25 (straffeprosessloven)
- 1994 Lov av 5. august 1994 nr.55 om vern av smittsomme sykdommer (smittevernsloven)
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr.30 (menneskerettsloven)

KONVENSJONER

- 1950 Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4.nov 1950 (EMK)
- 1989 FNs konvensjon om barns rettigheter av 20. nov 1989 (BK)
- 2007 Konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk av juli 2007(Europarådskonvensjonen)

FORARBEIDSREGISTER

- NOU 1991:13** Seksuelle overgrep mot barn - straff og erstatning
- NOU 1997:23** Seksuallovbrudd
- NOU 2002:4** Ny straffelov - Straffelovkommisjonens delutredning VII

- Ot.prp.nr.40 (1961-1962)** Om endring av straffelovens bestemmelser om 1) forbrytelser mot sedeligheten og 2) forbrytelser og forseelser i sjøfartsforhold

Ot.prp.nr.20 (1991-1992)	Endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven m.m (seksuelle overgrep mot barn)
Ot.prp.nr.28 (1993-1994)	Om lov om vern mot smittsomme sykdommer (smittevernloven)
Ot.prp.nr.28 (1999-2000)	(endringslov) Straffeloven mv. (seksuallovbrudd)
Ot.prp.nr.5 (2000-2001)	Gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven)
Ot.prp.nr.90 (2003-2004)	Straff (straffeloven)
Ot.prp.nr.22 (2008-2009)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
Innstilling (1922)	Innstilling fra den av Justisdepartementet 11.mai 1922 oppnevnte komité til revisjon av straffeloven, første del.
Innstilling (1960)	Innstilling fra straffelovrådet om revisjon av straffelovens bestemmelser om forbrytelser mot sedeligheten
Innst.O.nr.54 (1991-1992)	Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven m.m. (seksuelle overgrep mot barn).
Innst.O.nr.38 (1997-1998)	Innstilling fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentant Olav Akselsen om lov om endringer i Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 m.m. (Bedre rettsvern for barn.)
Innst.O.nr.92 (1999-2000)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd)
Innst.O.nr.9 (1995-1996)	Innstilling fra sosialkomiteen om lov om forbud mot kjønnslemlestelse (omskjæring av kvinner).
Innst.O.nr.38 (1997-1998)	Innstilling fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentant Olav Akselsen om lov om endringer i Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 m.m. (Bedre rettsvern for barn).

Innst.O.nr.92 (1999-2000) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd).

Dok. nr. 65 (1889) I: Straffelovskommissionens arbeider I, 1887-1892.

DOMSREGISTER

HØYESTERETTSDOMMER

Rt 1921 s. 827	Rt 1986 s. 794	Rt 2004 s. 327
Rt 1927 s. 1070	Rt 1990 s. 319	Rt 2004 s. 1035
Rt 1928 s. 631	Rt 1990 s. 1217	Rt 2004 s. 1275
Rt 1932 s. 300	Rt 1994 s. 1000	Rt 2005 s. 101
Rt 1938 s. 56	Rt 1994 s. 1032	Rt 2005 s. 559
Rt 1938 s. 273	Rt 1994 s. 1129	Rt 2005 s. 564
Rt 1947 s. 394	Rt 1994 s. 1892	Rt 2005 s. 833
Rt 1951 s. 726	Rt 2001 s. 98	Rt 2005 s. 1275
Rt 1956 s. 1054	Rt 2002 s. 730	Rt 2005 s. 1651
Rt 1957 s. 899	Rt 2002 s. 785	Rt 2008 s. 1383
Rt 1964 s. 122	Rt 2002 s. 844	Rt 2008 s. 1403
Rt 1970 s. 784	Rt 2002 s. 1210	HR-2009-326-A
Rt 1970 s. 1110	Rt 2002 s. 1350	HR-2009-327-A
Rt 1974 s. 746	Rt 2003 s. 442	HR-2009-592-A
Rt 1985 s. 202	Rt 2004 s. 278	

LAGMANNSRETTSDOMMER

LA-2001-719	LB-2007-83355
LA-2006-7912	LE-1993-2730
LA-2006-59553	LF-2007-93999
LA-2008-150415	LG-2005-180431
LB-2003-761	LG-2006-48976
LB-2005-84798	LG-2006-54073
LB-2006-31569	LH-2003-212

TINGRETTSDOMMER

TALTA-2006-123737

THALD-2008-69400

Trondheim tingretts dom av 09.02.09 – saksnummer: 08-159287MED-TRON

Nordhordland tingretts dom av 25.02.09 – saksnummer: 08-192997MED-NOHO

JURIDISK TEORI/ JURIDISKE ARTIKLER

Andenæs, Johs. og Bratholm, Anders. *Spesiell strafferett*. 3.utg. Oslo, 1996.
(7.opplag 2006)

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, ved Magnus Matningsdal og Georg Rieber-Mohn.
5.utg. Oslo, 2004.

Andorsen, Kjell V. *Strafferettslig samtykke*. I: Tidsskrift for rettsvitenskap. 1992, s 305-473 (sitert fra Lovdata)

Eskeland, Ståle. *Strafferett*. 1.utg. Oslo, 2000.

Grünfeld, Berthold og Noreik, Kjell. *Seksuelt misbruk av barn. Hva politiet, påtalemyndigheten og retten bør vite*. I: Lov og Rett. 1987, s 387-403.

Hauge, Ragnar. *Straffelovgivningens utvikling gjennom 100 år*. I: Tidsskrift for strafferett. 2002 nr 04, s 338-344.(via idunn.no)

Hennum, Ragnhild. *Bevis i saker om seksuelle overgrep mot barn*. Avhandling for dr.philos-graden. Oslo, 1999.

Hennum, Ragnhild. *Dømmer domstolene likt i like saker?* I: Tidsskrift for strafferett. 2003 nr. 01, s 7-24. (via idunn.no)

Holmboe, Morten. *Samfunnsstraff i nyere rettspraksis - en oversikt*. I: Lov og Rett. 2004 nr 09, s 532-552.(via idunn.no)

Hov, Jo. *Henleggelse av straffesaker.* I: Festskrift til Per Stavang. 1998, s 613-629.
(sitert fra Lovdata)

Matningsdal, Magnus. *Kommentar til straffeloven.* I: Norsk Lovkommentar nettversjon, 2009. Note 40, 614, 1518, 1563, 1564, 1663, 1665 [sitert 15.jan-10.mars]

Mæland, Henry John. *Fra Kriminalloven til straffeloven.* I: Tidsskrift for strafferett. 2002 nr. 04, s 326-337. (via idunn.no)

Robberstad, Anne. *Ofrenes stilling i straffesaker.* 2.utg. Oslo, 2003.

Røstad, Helge. *Kriminalitet – forbryter og fornærmet.* I: Lov og Rett. 1967, s. 352-360.

Slettan, Svein og Øie, Toril Marie. *Forbrytelse og straff.* Bind I: *Innføring i strafferetten.* 1.utg. Oslo, 2001.

Strandbakken, Asbjørn og Matningsdal, Magnus. *Straffenivå og straffeteorier i norsk strafferett anno 2001.* I: Jussens Venner. 2004 nr. 01, s 1-18. (via idunn.no)

Sundt, Eilert. *Om sædelighets-tilstanden i Norge.* Christiania, 1857. I: Verker i utvalg, bind 4. Oslo, 1976.

Sundt, Eilert. *Fortsatte bidrag angaaende sædelighets-tilstanden i Norge.* Christiania, 1864. I: Verker i utvalg, bind 4. Oslo, 1976.

Sundt, Eilert. *Om sædelighets-tilstanden i Norge. Tredie Beretning.* Kristiania, 1866. I: Verker i utvalg, bind 4. Oslo, 1976.

Syse, Aslak. *Ungdom og seksualitet.* I: Ånd og Rett: Festskrift til Birger Stuevold Lassen. 1997, s 993-1006.(sitert fra lovdata)

Ysen, Heidi. *Utuktig omgang med mindreårige: Straffelovens §§ 195 og 196 i Høyesterett 1960-1986.* Særavhandling. Oslo, 1989.

Øyen, Ørnulf. *Fortsatt forbrytelse.* I: Jussens Venner. 2005 nr. 04, s 218-258.

ELEKTRONISKE DOKUMENTER

Kunnskapsforlagets blå språk- og ordboktjeneste: "psykosomatisk" [sitert 28.jan 2009]

Tilgang: http://www.ordnett.no/ordbok.html?search=psykosomatisk&search_type=&publications=23

Rapport fra seksualvaneundersøkelsene i 1987, 1992, 1997 og 2002. Utgitt av Norsk Folkehelseinstitutt. 2002. Tabell 4 [sitert 7.feb 2009]

Tilgang: <http://www.fhi.no/dav/917F03B512B94037B579FDF6F4631EF5.pdf>

Samliv og seksualitet – ressursbok for lærere. Kapittel: I klassen. 2006. Utgitt av Utdanningsdirektoratet ved Skolenettet.no [sitert 8.feb 2009]

Tilgang: http://www2.skolenettet.no/samliv/ressursbok/kap11_06.html

Talsethagen, Gro og Pretorius, Kine. *Går det ikke snart over? - Senvirkninger etter incest.* Utgitt av Støttesenteret mot Incest Oslo (SMI). [sitert 28.jan 2009]

Tilgang: <http://www.sentermotincest.no/portal/Artikler/Gar%20det%20ikke%20over>

Seksualforbrytelser – skjebner i samfunnet. I: Samfunnspeilet 2001 nr. 3, s 2-12.

Utgitt av Statistisk Sentralbyrå. [sitert 27. jan]

Tilgang: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200103/ssp.pdf>

Kriminalstatistikk, Statistisk Sentralbyrå. Tabell 1: *Lovbrudd anmeldt, etter lovbruddsgruppe. 1993-2008.* [sitert 13.april 2009]

Tilgang: http://www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/tab/tab-2009-03-17-01.html

Kriminalstatistikk, Statistisk Sentralbyrå. Tabell 4: *Lovbrudd anmeldt, etter type lovbrudd. 1993-2008* [sitert 13.april 2009]

Tilgang: http://www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/tab/tab-2009-03-17-04.html

Kriminalstatistikk, Statistisk Sentralbyrå. Tabell 7: *Lovbrudd etterforsket, etter politiets avgjørelse og type lovbrudd. 2005* [sitert 9.feb.2009]

Tilgang: http://www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/tab/tab-2007-08-13-07.html

Vold og overgrep mot barn og unge – en selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole. Utgitt av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 20/2007 [sitert 28.jan 2009]

Tilgang: http://www.nova.no/asset/3059/1/3059_1.pdf

Robberstad, Anne. Kronikk i Aftenposten 15.02.09 [sitert 15.feb 2009]

Tilgang: <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article2928191.ece>

PERSONLIGE MEDDELELSER

E-post fra Anne Kari Bjørnstad og Bente Olsen Åsheim om berammelsesdato for en upublisert dom fra Trondheim tingrett.

Kilde: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article2917055.ece>

Dato for tingrettsbehandling var 09.02.09, saksnummer 08-159287MED-TRON.

[AnneKari.Bjornstad@domstol.no]

[BenteOlsen.Asheim@domstol.no]

E-post fra Unni Thelen om berammelsesdato for en upublisert dom fra Nordhordland tingrett.

Kilde: <http://www.nettavisen.no/innenriks/ibergen/article2564277.ece>

Dato for tingrettsbehandling var 25.02.09, saksnummer 08-192997MED-NOHO.

[Unni.Thelen@domstol.no]

ⁱ Oppgaven er gjennomlest av Børre Dalhaug